

TÖRTÉNELMI SZEMLÉ

A BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

2022

LXIV. ÉVFOLYAM

2.

SZÁM

Tringli István

A magyar szokásjog és a protestáns természetjog magyarul

Kádár Zsófia

Egyháziak a magyar országgyűlések alsótábláján, 1608–1688

A paraszti világ tükröződései (18–20. század)

Horváth Gergely Krisztián, Tompa László, Csikós Gábor,
Petrás Éva és Gárdonyi Máté tanulmányai

Szerkesztők

TRINGLI ISTVÁN
felelős szerkesztő

FÓNAGY ZOLTÁN, NEUMANN TIBOR, OBORNI TERÉZ, ZAHORÁN CSABA
rovatvezetők

DETRE ANDRÁS
szerkesztőségi munkatárs

E számunk vendégszerkesztője
HORVÁTH GERGELY KRISZTIÁN

Szerkesztőbizottság

MOLNÁR ANTAL
elnök

BORHI LÁSZLÓ, ERDŐDY GÁBOR, FODOR PÁL,
GLATZ FERENC, OROSZ ISTVÁN, PÁLFFY GÉZA,
PÓK ATTILA, SOLYMOSI LÁSZLÓ, SZAKÁLY SÁNDOR,
SZÁSZ ZOLTÁN, VARGA ZSUZSANNA

A szerkesztőség elektromos postája:
tortenelmiszemle@abtk.hu

*Kérjük szerzőinket, hogy kézirataikat
a közlési szabályzatnak megfelelően készítsék el,
amely honlapunkon érhető el:
<http://www.tti.abtk.hu/kiadvanyok/folyoiratok/tortenelmi-szemle.html>*

A 2022-es évfolyam megjelentetését
a Nemzeti Kulturális Alap, a Magyar Tudományos Akadémia
és az Eötvös Loránd Kutatási Hálózat Titkársága támogatja

nka
Nemzeti Kulturális Alap

ELKH | Eötvös Loránd
Kutatási Hálózat

ISSN 0040-9634

TARTALOMJEGYZÉK

LXIV. évfolyam, 2022. 2. szám

TANULMÁNYOK

- Tringli István** A magyar szokásjog és a protestáns természetjog magyarul 173
- Kádár Zsófia** Egyháziak a magyar országgyűlések alsótábláján, 1608–1688 203
- ### A PARASZTI VILÁG TÜKRÖZŐDÉSEI
- Horváth Gergely Krisztián** A magyarországi jobbágyszabadság végrehajtása és történelmi percepciói 251
- Tompa László** Törpebirtokostól az óriás uradalomig. A szerződéses jobbágyság Veszprém, Sopron, Borsod és Bihar vármegyékben 269
- Csikós Gábor** „... mennél több bolondot kell termelni az államnak”. A társadalom alakíthatóságának élettani határai, 1952 295
- Petrás Éva** A szociális kérdés alakváltozatai. Czettler Jenő mezőgazdasági szociálpolitikai koncepciója 315
- Gárdonyi Máté** „A vidék a mi terünk”. Egyházpolitikai harc, katolikus társadalomszervezés és a vidék problémái a 19. század végének Magyarországon 327

EGYHÁZIAK A MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉSEK ALSÓTÁBLÁJÁN 1608–1688

KÁDÁR ZSÓFIA

CHURCHMEN ON THE LOWER TABLE OF THE HUNGARIAN DIET
1608–1688

The paper explores the churchmen who sat on the lower table of the Hungarian diet between 1608–1688. It is organised into seven major parts. 1. Sixteenth-century preliminaries 2. Delegates sent by the cathedral and collegiate chapters: alongside the (arch)provosts with no episcopal title, mostly the major canons were commissioned 3. Titular abbots and provosts invited individually (15–25 persons). 4. The number of lower clergy on the lower table 5. Their place and activity at the diets, participation in the work of the Royal Table, of the compilers, committees and delegations, as well as in legislation and backroom negotiations 6. The presence at the diets of Pauline, Benedictine and Jesuit monastic leaders 7. The churchmen on the lower table as a representative group of the Hungarian middle clergy.

Keywords: Church, diet, lower table, seventeenth century

A kutatás előzményei¹

Nem szorul bizonyításra, hogy a magyar országgyűléstörténeti kutatások előtt milyen távlatok állnak még. Különösen igaz ez a mohácsi csatavesztés és a török kiűzése közötti időszakra, az 1526 decembere és az 1688 közötti korra, amelynek diétai forrásait a Magyar Országgyűlési Emlékek-sorozat kezdte feldolgozni. A monumentális vállalkozás 1874 és

---

Kádár Zsófia, PhD, tudományos munkatárs, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Középkori és Kora Újkori Magyar Történeti Tanszék, Universität Wien, Institut für Österreichische Geschichtsforschung.

¹ Jelen tanulmány egy kétrészes közlemény első darabja. A második rész Kádár Zsófia és B. Székely Dorottya Pirocska közös munkája: Adattár a 17. századi magyar országgyűléseken szereplő egyháziakról címmel a *Történelmi Szemle* következő számában jelenik meg. Ennek egyes diétai listákra és szereplőkre vonatkozó adatait és hivatkozásait e tanulmányban csak a legszükségesebb mértékben ismételjük meg, esetenként csak utalunk rá (lásd Adattár). A szerzők tagjai az Országgyűlés Hivatala és a BTK által koordinált *Történelmi Képviselői Adatbázis* projekt 1526–1687 közötti időszakot feldolgozó munkacsoportjának, továbbá a K 131973 sz. NKFI-projektnek. Kádár Zsófia munkáját támogatta az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-20-4 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programja is. A források összegyűjtésében és az Adattár elkészítésében nyújtott segítségét Fazekas Istvánnak, H. Németh Istvánnak és Pálffy Gézáknak köszönjük. Köszönjük továbbá Szijártó M. István és Varga Szabolcs észrevételeit.

1917 között tizenkét kötetben adta közre az 1526 és 1606 közötti diéták iratanyagát.² Folytatását 1962-ben a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete vállalta azzal a céllal, hogy az 1607 és 1790 közötti országgyűlésekre vonatkozó forráskiadást tizenégy kötetben megvalósítja, azonban ez mind a mai napig nem történt meg.³ Így éppen a már jobb forrásadottságokkal bíró, habár ritkásabban összehívott 17. századi diéták történetére vonatkozóan maradnak magukra a korszak kutatói. Hiába történtek kísérletek a munka folytatására – itt főként Benda Kálmán, Péter Katalin,⁴ illetve 1646/47 esetében Bessenyei József munkáira⁵ kell utalnunk –, az országgyűléstörténeti kutatások időről időre más-más mederben folytak tovább.

A 18. századi országgyűlések tagjairól és történetéről főként Szijártó M. István köteteknek,⁶ illetve az általa évtizedes munkával vezetett *Diaeta* kutatócsoport adatbázisainak köszönhetően a megelőző időszakokhoz képest jóval részletesebb ismereteink vannak.⁷ A kutatócsoport tagjai egy-egy országgyűlést vagy egy-egy témát középpontba állítva⁸ fontos új eredményeket vonultattak fel. Az egyházi rend diétai jelenlétét és tevékenységét vizsgáló Forgó András több publikációjában érintette az alsótablái egyháziak szerepét, de a 16–17. századi idősakkal érthetően ő is csupán érintőlegesen foglalkozott.⁹

Az utóbbi évtizedekben más módszerrel, de ugyancsak fontos eredmények születtek az említett két évszázadról is. Ez lassan oda vezet, hogy sikerül meghaladni Zsilinszky Mihálynak az 1523 és 1712 közötti magyar országgyűlésekről írott – eredeti szándékának megfelelően a vallásügyi tárgyalásokat középpontba állító – monumentális művét, amely a diéták történetét a „reformációtól kezdve” felekezeti elfogultan, érthető módon a protestánsok helyzetére és sérelmeire összpontosítva tekintette át.¹⁰ A kutatás megújítása egyfelől a Pálffy Géza által vezetett „Lendület” Szent Korona Kutatócsoporthoz fűződik, amely főként a koronázó országgyűlések történetére összpontosítva végzett jelentős

² *Magyar országgyűlési emlékek/Monumenta Comititalia regni Hungariae*. I–XII. Szerk. Fraknói Vilmos – Károlyi Árpád. Bp., 1874–1917. (Monumenta Hungariae Historica 3.) (= MOE.)

³ Benda Kálmán: *A Magyar Országgyűlési Emlékek*. Beszámoló egy forráskiadvány-sorozat munkálatairól. *Történelmi Szemle* 17 (1974) 650–655.

⁴ Pl. Benda Kálmán – Péter Katalin: *Az országgyűlések a kora újkori magyar történelemben*. Bp., 1987. (Előadások a Történettudományi Intézetben.)

⁵ *Magyar országgyűlési emlékek*. Közzéteszi Bessenyei József. Eger, 2017. I. (1646–1647.) <https://uni-eszterhazy.hu/api/media/file/7657da431e777e00b7f1fe0d9d43ec3d162045e5>. (A letöltés ideje: 2022. április 15.)

⁶ Szijártó M. István: *A diéta. A magyar rendek és az országgyűlés 1708–1792*. Keszthely, 2010. [2. jav., bőv. kiad.]; Uő: *A 18. századi Magyarország rendi országgyűlése*. Bp., 2016.

⁷ *Diaeta. A 18. századi magyar országgyűlések résztvevőinek adatbázisa*. [Készült Szijártó István vezetésével.] <http://szijarto.web.elte.hu/diaeta-index.html>. (Legutóbbi megtekintés: 2021. április 15.)

⁸ Pl. Nagy János: *Rendi ellenzék és kormánypárt az 1751. évi országgyűlésen*. Bp., 2020. *Az indigenák*. Szerk. Szijártó M. István. Bp., 2017.

⁹ Forgó András: *A 18. század elején visszatérő szerzetesi közösségek, mint a magyarországi rendi politika új szereplői*. *Századok* 143 (2009) 1105–1122.; Uő: *Egyház – Rendiség – Politikai kultúra. Papok és szerzetesek a 18. század országgyűlésein*. Bp., 2017.; Uő: *Az egyházi rend a szatmári megegyezés utáni országos politikában*. In: *Az 1712. évi pozsonyi diéta egy ciszterci szerzetes szemével*. Szerk. Forgó András. Pannonhalma–Veszprém, 2013. (Fontes ex Archivo Sancti Martini editi I. A Veszprém Megyei Levéltár kiadványai 32) 7–64.

¹⁰ Zsilinszky Mihály: *A magyar országgyűlések vallásügyi tárgyalásai a reformációtól kezdve*. I–IV. Bp., 1880–1897. (A Magyar protestáns irodalmi társaság kiadványai 4.1–4.4.)

forrásfeltáró munkát, és adott ki fontos tanulmányköteteket.¹¹ Ezek bizonyítják, hogy a színvonalas forráskiadásokkal kiegészített, egy-egy részproblémára összpontosító tanulmányok kötetbe szerkesztve akár egy-egy diéta „monografikus” feldolgozását is pótolhatják. Ugyancsak megkerülhetetlen Fazekas István 2020-ban publikált terjedelmes könyvfejezete, amely a 16–17. századi országgyűlésekről nyújt friss szemléletű, a tanácskozások mindennapjait is érintő összefoglalót.¹²

Szűkebb témánk szempontjából Benda Kálmán majd fél évszázados közleménye módszertanilag nagyon érdekes, mivel a Magyar Királyság adott időpontban, 1607–1608 folyamán szolgálatban lévő egyházi és világi tisztségviselőinek „címtárát” levéltári források alapján állította össze, és ezzel áttekintően az 1608. évi országgyűlés résztvevőiről is minden addiginál részletesebb, teljesebb képet adott.¹³ Évtizedekkel később Tatjana Guszarova úttörőként tette közzé néhány 17. századi országgyűlésünk névsorát; forráskiadása azóta is kiindulópontja a vonatkozó kutatásoknak és elemzéseknek.¹⁴ Ugyancsak a kétezres évek elején Péter Katalin témavezetésével zajlott egy OTKA-kutatás, amely a magyar arisztokrácia családi kapcsolatait vizsgálva – főként Koltai Andrásnak köszönhetően – közzétette a korszak országgyűléseire meghívott vagy azokon megjelent főrendek névsorait is.¹⁵ Utóbb Mikó Gábor közleménye hívta fel a figyelmet a Magyar Országgyűlési Emlékek kiegészítésének lehetőségeire, közölve az 1546. évi pozsonyi diéta kiadatlan résztvevőjegyzékét.¹⁶ Magam kísérletet tettem egyetlen, jó forrásadottságokkal bíró, de alig ismert diéta, az 1634/1635. évi soproni országgyűlés meghívottjainak és résztvevőinek teljességre törekvő feltárására a diétai listák közzétételéhez kapcsolódóan.¹⁷

Jelen elemzés alapját egy folyamatban levő kutatási projekthez kapcsolódó, jórészt önálló munka képezi. Az Országgyűlés Hivatala és a BTK együttműködésével életre hívott *Történeti Képviselői Adatbázis* projekt¹⁸ 16–17. századi munkacsoportja (Pálffy Géza, majd H. Németh István vezetésével) a korszak diétai meghívottainak és résztvevőinek teljességre törekvő feltárását, a személyek azonosítását (élettrajzi adatokkal való kiegészítését)

¹¹ *Egy új együttműködés kezdete. Az 1622. évi soproni koronázó országgyűlés.* Szerk. Dominkovits Péter – Katona Csaba. Sopron–Bp., 2014. (Annales Archivi Soproniensis 1); *Amikor Sopronra figyelt Európa. Az 1625. évi soproni koronázó országgyűlés.* Szerk. Dominkovits Péter – Katona Csaba – Pálffy Géza. Sopron–Bp., 2020. (Annales Archivi Soproniensis 2.)

¹² Fazekas István: Országgyűlés a kora újkori Magyarországon a 16–17. században. In: uő – Gebei Sándor – Pálosfalvi Tamás: *Rendi országgyűlések a Magyar Királyságban a 18. század elejéig.* Bp., 2020. (A magyar országgyűlések története) 177–355.

¹³ Benda Kálmán: A királyi Magyarország tiszti címtára, 1607–1608. *Levéltári Közlemények* 43 (1972) 265–325.

¹⁴ Tatjana Guszarova: A 17. századi magyar országgyűlések résztvevői. *Levéltári Közlemények* 76 (2005) 93–148.

¹⁵ Péter Katalin et al: *A magyar arisztokrácia családi kapcsolatrendszere a 16–17. században.* [OTKA-kutatás online elérhető tartalma.] <https://archivum2004.piarista.hu/arisztokrata/>. (Legutóbbi megtekintés: 2022. április 15.)

¹⁶ Mikó Gábor: A Magyar és az Erdélyi Országgyűlési Emlékek bővítésének lehetőségeiről. (Forrásközlemény.) In: *Lymbus. Magyarságtudományi Forrásközlemények.* 2017. Főszerk. Ujváry Gábor. Bp., 2017. 67–69.

¹⁷ Kádár Zsófia: Az 1634/35. évi soproni országgyűlés meghívottjai és résztvevői. [Forrásközlés és névjegyzék.] In: *Lymbus. Magyarságtudományi forrásközlemények.* 2021. I–II. Főszerk. Ujváry Gábor. Bp., 2021. I. 399–466.

¹⁸ Illetve annak előzményei. Vö. pl. *Rendiség és parlamentarizmus Magyarországon a kezdetektől 1918-ig.* Szerk. Dobszay Tamás et al. Bp., 2013.

és egy egységes adatbázisban való rögzítését vállalta.¹⁹ E munka részeként B. Székely Dorottya Pirooska és jómagam gyűjtöttük össze az egyházi rend felső-, illetve alsótáblai tagjainak zömét és kezdtük meg életrajzaik feltárását.²⁰

Célkitűzés, forrásadottságok, kutatási nehézségek

Az adatok gyűjtése és rendszerezése folyamán B. Székely Dorottya Pirooskával közösen jutottunk arra a döntésre, hogy egyelőre az 1608 ősze és 1688 közötti időszak diétáinak egyházi meghívottjairól–megjelentjeiről közöljük az adatokat és egy kapcsolódó elemzést. A korábbi időszakról, mivel jóval több összehívott diétáról van sokkal töredékesebb, elszórtabb és nehezebben értelmezhető forrásunk, egyelőre nem tudunk megnyugtató, átfogó képet alkotni. A 17. századi országgyűlések egyházi tagjai közül is a kevésbé ismert alsótáblai egyházakra összpontosítunk. Kétrészes közleményünk második része egy (kettőnk által összeállított) Adattár. Maga az Adattár is két fő részből áll:

1. Tartalmazza a jelzett időszak magyar országgyűléseire meghívott, illetve ott megjelent egyháziakat intézményenként;
2. A vizsgált korszak diétáira meghívott, ott megjelent egyháziak betűrendes névsorát közli életútjukra és diétai szerepvállalásukra vonatkozó adatokkal és tételes hivatkozásokkal kiegészítve. Az intézményenkénti listától eltérően a betűrendes névsorban a kizárólag a felsőtáblán regisztrálható egyháziak is szerepelnek, mivel az egyenletlen forrásviszonyok miatt esetenként az egyházi középíreteg egyes tagjait is csak a felsőtáblán tudtuk kimutatni.

Mindezek mellett szükség volt az egyházakra vonatkozó, teljességre törekvő adatgyűjtésre ahhoz is, hogy az alsótáblán valaha előforduló klerikusok teljes diétái „karrierútjáról”, azaz későbbi felsőtáblai szerepléseiről is hiteles képünk legyen.

Értekezésünk az alsótáblai egyházakra összpontosít: azokat az egyházi személyeket vizsgálja, akik az 1608 ősze és 1688 között összehívott magyar országgyűlések közül leg-

¹⁹ Ugyancsak kapcsolódó kutatási projektek égisze alatt jelent meg több országgyűlés-történeti tanulmánykötet, a 16–17. századra nézve is releváns új eredményekkel. A városok diétái képviseletéről pl. H. Németh István: *Városi érdekvédelem felekezeti köntösben – a soproni követek az 1681. évi országgyűlésen*. In: *Mestá na sneme/Városok a diétán. Ochrana mestských záujmov v období stavovského a občianskeho parlamentarizmu/Városi érdekvédelem a rendi és polgári parlamentarizmus időszakában*. Ed. Peter Kónya – H. Németh István. Prešov, 2016. 53–91. A nyugat-magyarországi vármegyék országgyűlési képviseletéről összefoglalóan lásd Dominkovits Péter: *A nyugat-dunántúli vármegyék országgyűlési követei Győr, Sopron, Vas, Zala megyék példáján*. In: *Rendi országgyűlés – polgári parlament. Érdekképviselet és törvényhozás Magyarországon a 15. századtól 1918-ig*. Szerk. Dobszay Tamás et al. Bp.–Eger, 2020. 51–55.

²⁰ Elemzésünk és az említett, kapcsolódó Adattár célja, hogy az Oracle-adatbázis keretei közé nem szorítható, de a további kutatásokat elősegítő adatokat a szakmai közönség számára hivatkozott és teljesebb formában is elérhetővé tegyük. Habár az Adattár kettőnk közös munkája, jelen elemzést egyedül írtam. A munka során kialakult szoros együttműködés miatt azonban a teljes szövegben többes szám első személyt használok.

alább egy diétán az alsótáblán megjelentek vagy oda meghívást kaptak. Amint említettük, e személyeknek a teljes diétai „pályafutását” vizsgáltuk, tehát a felsőtáblára címzetes, hódoltsági vagy valódi püspökként (esetleg más jogcímen) továbblépő klerikusok főrendiházi szereplését is. Az alsótáblai egyháziakra vonatkozó reprezentatív gyűjtés kiindulópontul szolgálhat e társadalmi csoport majdani kollektív biográfiai, prozopográfiai szempontú elemzéséhez is.²¹ Munkánk tehát inkább további vizsgálódások kiindulópontja, mintsem egy teljes és lezárt kutatás összegzése.

Az 1608. évet a tizenöt éves háború és a Bocskai-mozgalom lezárása, illetve II. Mátyás magyar királlyá koronázása miatt is korszakhatárnak tekinthetjük,²² miközben az országgyűlés intézménytörténetében is fontos cezúra a pozsonyi országgyűlésen ekkor elfogadott törvénycikkek révén. Ezt erősítik a forrásadottságok is: 1608-tól sem átfogó forráskiadás (vagy akár csak jegyzék) nem áll rendelkezésre, sem a diéták történetének összegző feldolgozása. Leginkább Tatjana Guszarova említett forrásközlésére és kiadatlan levéltári iratokra hagyatkozhatunk. Mivel a magyar országgyűlésnek központi hivatala, ügyvitele a 17. században még nem alakult ki,²³ a Magyar Királyi Udvari Kancellária anyagában esetlegesen fennmaradt egy-egy listát leszámítva a meghívottak és résztvevők jegyzékei sem a kormányzervek levéltáraiból ismeretesek. Központilag vezetett jegyzőkönyv vagy napló híján az országgyűlési követek saját, szubjektív szempontok alapján írott és különféle levéltári egységekben szórtan fennmaradt naplóira vagyunk utalva, mert azok olykor megőriztek egy-egy jegyzéket a meghívottakról, résztvevőkről vagy a kompilátorokról.²⁴ Mindezt más őrzőhelyeken fennmaradt listák és szórványadatok egészítik ki: például III. Ferdinánd 1625. évi soproni koronázásáról az egri levéltárban őrzött ordó a jelen lévő egyháziak neveivel, az 1634/35. évi soproni diétán megjelent főpapok és főurak listája a nagyszombati jezsuita kollégium iratanyagában, vagy a korszak kiemelkedő vármegyei követe és politikusa, Szemere Pál naplófolyamának részletei,²⁵ esetleg káptalani névtárak és levéltárak szórványadatai,²⁶ illetve a vármegyei közgyűlési jegyzőkönyvek vonatkozó részletei.²⁷ Külön kutatás tárgya lenne az egyes listák másolatainak teljességre törekvő feltárása is, ezért az adattár készítésekor elsőként a kiadott forrásokat dolgoztuk fel, majd az adatokat az eredeti (főként a Magyar Királyi Udvari

²¹ Ennek feltétele lenne az egyes személyekre vonatkozó, viszonylag egyenletes életrajzi adatgyűjtés, ami azonban számos akadályba ütközik, így elemzésünkben csak kezdetleges eredményeinkre utalhatunk.

²² Ahogy tette ezt a megelőző időszakot újratematizáló alapvetésében Pálffy Géza is. Pálffy Géza: *A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században*. Bp., 2010. (História Könyvtár. Monográfiák 27.)

²³ Tatjana Guszarova: *Vármegyei követek a magyar országgyűlés alsótábláján a 17. században*. Társadalmi kép. In: *Rendiség és parlamentarizmus Magyarországon*, 125.

²⁴ Az alsótábla által választott (kinevezett) kompilátorok feladata volt a rendi sérelmek és a törvények tervezetének összeállítása. Tagjai között az alsótábla minden rendi csoportja képviselve volt néhány, a jogban jártas, tapasztalt követel. Lásd Fazekas: *Országgyűlés, 208–209.*, és e közlemény *Az alsótáblai egyháziak diétái helye és tevékenysége* alfejezete.

²⁵ Vö. Guszarova: *Vármegyei követek*, 125. skk.

²⁶ Pl. a győri székeskáptalanról lásd a Győri Egyházmegyei Levéltár Káptalani Hiteleshelyi Levéltárának (= GyEL GyKHL) az Adattárban hivatkozott tételei, továbbá Bedy Vince: *A győri székeskáptalan története*. Győr, 1938. (Győregyházmegye múltjából 3.)

²⁷ Pl. Borosy András: *Pest-Pilis-Solt vármegye közgyűlési iratainak regesztái. Közigazgatási és politikai iratok*. I. 1618–1670. Bp., 2001. (Pest Megyei Levéltári Füzetek 33) 29–141. (1659. évről.)

Kancellária levéltárában őrzött) jegyzékekkel is összevetettük.²⁸ Ez után következett más, jegyzékszerű források, végül a szórványadatok rögzítése. Felvettük továbbá a szentesített törvénycikkekben előforduló vagy azok záradékában szereplő főpapok és más egyháziak neveit is, mivel a méltóságsorba való bekerülést a diétai meghívásra való jogosultsággal egyenértékűnek tekintettük.²⁹ Azonban nem vettünk fel egyetlen olyan adatot sem, amely csupán az adott személy adott pillanatban való tisztségviselésére alapozta volna a diétai meghívást, így néhány esetben akár a püspökök szereplését sem tudtuk adatolni. Adattárunk jellegéből adódóan lezárhatatlan – kiegészítése, pontosítása folyamatos kutatási feladat marad.

A „diétai listák” feldolgozásakor a korszak kutatói azzal az áthidalhatatlan akadállyal is szembesülnek, hogy a meghívottak és a ténylegesen megjelentek elkülönítése irreális célkitűzés. Sokszor már annak is örülünk, ha egy-egy országgyűlésről bármiféle jegyzék fennmaradt, és csak ritkán fordul elő, hogy a meghívás és az ott-tartózkodás mozzanata, esetleg a diétai jelenlét pontos ideje megállapítható. Ezért a kutatás jelen fázisában minden olyan személyt és intézményt összegyűjtöttünk, akinek akár meghívása, akár jelenléte adatolható.

A magyar országgyűlés, így az alsótáblán megjelenésre jogosult egyháziak körét is az 1608. évi koronázás utáni 1. törvénycikk szabályozta, az élő szokásjogot kodifikálva.³⁰ Hogy a rendek között a klerikusok súlyát érzékeltethessük, érdemes a korabeli alsótábla összetételéről rendelkezésre álló ismereteinket táblázatban is áttekinteni (lásd alább, 1. táblázat).³¹

1. táblázat. Az alsótábla összetétele (1608–1688)

Rendi csoport	Rendi csoport tagjai	Létszám
ELNÖK	személynök	személyesen
KIRÁLYI TÁBLA	alnádor, alországbíró, ítélőmesterek, ülnökök	12-20 fő
KÖZNEMESSÉG	vármegyei követek (33-42 vármegye)	60-70 követ
VÁROSOK	14-27 szabad királyi város saját követekkel	30-60 követ
	hét bányaváros együttes követküldéssel	
EGYHÁZI REND	székes- és társaskáptalanok (8-11 káptalan)	10-15 követ
	címzetes apátok és prépostok	15-25 követ
	pálos rend generális perjele (1662-ig)	személyesen
	szentmártoni bencés főapát (1639-től 1662-ig)	személyesen
TÁVOLLÉVŐ FŐRENDEK követei		30-50 követ
ÖZVEGY FŐRENDŰ ASSZONYOK követei		
HORVÁT-SZLAVÓN KIRÁLYSÁG követei		2-3 követ

²⁸ Fóként Guszarova: A 17. századi magyar országgyűlések jegyzékeit, ezeket mind ellenőriztük.

²⁹ A kiadott törvényszövegek alapján: *Corpus Juris Hungarici. Magyar Törvénytár 1000-1895. I-XXI.* Szerk. Márkus Dezső et al. Bp., 1896-1901. (Milleniumi Emlékiadás 1-21) (= CIH 1608-1657, CIH 1657-1740).

³⁰ 1608. évi koronázás utáni 1. tc. 4-7. §. CIH 1608-1657, 24-25.

³¹ Fazekas: Országgyűlés, 184-196., az említett cikkely, valamint kapcsolódó kutatásaink alapján.

Az egyháziak közül az 1608. évi koronázás utáni 1. cikkely alapján meghívást kaptak a székes- és társaskáptalanok: a testületeket (nagy)prépostjaik mellett választott követeik képviselték. Meghívásra és alsótáblai megjelenésre voltak jogosultak továbbá a préposti és apáti birtokok és címek tulajdonosai, azaz a címzetes apátok és prépostok.³² Ők a káptalani követelek csoportjától nem különültek el élesen, zömük kanonokként egy-egy káptalan tagja is volt. Végül korszakunk elején alsótáblai meghívásban részesült a pálos rend főperjele (rendfőnöke) is. Habár a cikkely nem tér ki más szerzetesrendekre, az 1639-ben Magyarországon újjászervezett bencés szerzetesi élet immáron valódi (és nem komendátor) szentmártoni főapátok meghívását is lehetővé tette, a jezsuita rend képviselője pedig a korszakban mindvégig parázs vita tárgyát alkotta.³³ (A szerzetesrendi jelenlétre az elemzés végén, a szerzetesrendek képviselője: pálos, bencés és jezsuita jelenlét részben még visszatérünk.)

Az alsótáblai egyháziak három csoportja – a címzetes apátok–prépostok, a káptalani követelek, illetve a szerzetesrendek képviselői – közül az apáti és préposti címek birtokosai még vonatkozó archontológiák híján is könnyebben azonosíthatók.³⁴ Esetükben ugyanis egyetlen intézményhez (címhez) egy személy tartozott. Sajnos a káptalani követelekkel jóval nehezebb dolgunk van. A székes- és társaskáptalanok diétai invitálásának „logikája” ugyanis más alsótáblai rendekéhez (vármegyékéhez, városokéhoz) volt hasonló: a királyi meghívólevelet (*litterae regales*) maga a testület kapta. A meghívotti listákon tehát eleve csak a káptalanok nevei vannak felsorolva, ahogy a vármegyék vagy a szabad királyi városok tekintetében is ez volt a gyakorlat.³⁵ Ugyancsak más alsótáblai rendekhez hasonlóan a káptalani követelek megbízóleveleiket az országgyűlés kezdetekor az alsótábla elnökének, a személynöknek tartoztak bemutatni, csakhogy e megbízólevelek döntő többsége nem maradt fenn. (Üdítő kivétel az 1681. évi diéta megbízóleveleinek a Magyar Királyi Udvari Kancellária levéltárában fennmaradt szinte teljes sorozata, benne az egyházi testületek, így a káptalanok megbízóleveleivel.)³⁶ Ráadásul a káptalani követelek tételes felsorolása még a fennmaradt résztvevői jegyzékekből is rendre hiányzik, az egész vizsgált időszakból

³² E csoportról összefoglalóan lásd Fazekas: Országgyűlés, 293–296.

³³ A kérdésről részletesen lásd Kádár Zsófia: Soprontól Pozsonyig. A jezsuiták 17. századi országrendiségének kérdéséhez. In: *Amikor Sopronra figyelt Európa*, 473–543.

³⁴ A korszakban egyes apáti-préposti cím adományozása, betöltése akár nagy időbeli kihagyásokkal is történhetett. Az alig-alig rendelkezésre álló archontológiákra egy példa: Merényi-Metzger Gábor: Az aradi címzetes prépostok onomasztikonja (1581–1945). *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok* 14 (2002) 171–188., egy intézményre és annak vezetőire összpontosító, modern szemléletű elemzés: Molnár Antal: *A bátai apátság és népei a török korban*. Bp., 2006. (METEM Könyvek 56.)

³⁵ Vö. Guszarova: A 17. századi magyar országgyűlések vonatkozó adatait, továbbá Guszarova: Vármegyei követelek, 125. elsősorban a megyék vonatkozásában.

³⁶ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (= MNL OL) A 95 Acta Diaetalia. 1681. évi országgyűlés iratai. fol. 110. (Zenggi káptalan megbízólevele. 1681. április 9.), fol. 161–162. (Győri káptalan megbízólevele. 1681), fol. 163–164. (Veszprémi káptalan megbízólevele. 1681. április 25.), fol. 165–166. (Pozsonyi káptalan megbízólevele. 1681. április 25.), fol. 167–168. (Szepesti káptalan megbízólevele. 1681. április 14.), fol. 169–170. (Vasvári káptalan megbízólevele. 1681. április 24.), fol. 171–172. (Zágrábi káptalan megbízólevele. 1681. április 20.), fol. 173–174. (Császmái káptalan megbízólevele. 1681. április 18. Zágrábból), fol. 175. (Garamszentbenedeki apátság megbízólevele, amelyet esztergomi kanonokok képviseltek. 1681), fol. 178–179. (Nyitrai káptalan megbízólevele. 1681. április 18.), fol. 229–230. (Egri káptalan megbízólevele. 1681. április 13.)

mindössze négy kivétel akad (az 1646/47., 1662., 1681. és 1687. évi diétai listák).³⁷ E hiányosság egyik lehetséges áthidalásaként kínálkozik a két említett csoport: a címzetes apátok–prépostok, illetve a káptalani követek között feltételezhető kisebb-nagyobb átfedés. Mivel a káptalani kiküldöttek költségeit (a vármegyei és városi követküldési gyakorlattal egyezően) az intézménynek kellett fedeznie, a káptalan (vagy akár a személyes megjelenésre jogosult, de kispénzű címzetes apát–prépost) szempontjából költséghatékonyabb megoldásként kínálkozott egyazon klerikus több jogcímen történő alsótáblai szereplése.

A káptalani követek esetében komoly módszertani nehézséget jelent az is, hogy mindaddig a helyi forrásanyag, a káptalani levéltárak bevonása sem hozott áttörést.³⁸ Jellemzően a káptalanok diétai követutasításai sem adják meg a delegáltak nevét,³⁹ sőt, a követek által haza, kanonoktársaiknak küldött beszámolóikban sem nevezik meg a szerzők saját magukat.⁴⁰ A kérdés ugyanakkor – mivel a közfelkiáltással történő szavazás és alsótáblai döntéshozatal korszakában vagyunk – nem érdektelen: az alsótáblai egyháziak száma akár az (egyház)politikai igények szerint is változhatott. Nagyobb létszámot érhettek el, ha a címzetes apátok és prépostok mellett az egyes káptalanokból külön követeket küldtek. Az alsótáblai klérus „felduzzasztása” sorsdöntő szavazások alkalmával lehetett érdekes, ahogy ez az 1655-ös nádorválasztó diéta esetében is feltételezhető.⁴¹

A leírtak alapján elemzésünk tárgya:

1. A 16. századi előzmények áttekintése;
2. A 17. századi diétákon szereplő székes- és társaskáptalanok követküldési gyakorlatának ismertetése;
3. A címzetes apáti–préposti csoport bemutatása;
4. Az alsótáblai egyháziak létszáma és az azt befolyásoló politikai tényezők;
5. Az alsótáblai egyháziak diétai helye, szerepe és tevékenysége;
6. A szerzetesrendek diétai képviselői: pálos, bencés, jezsuita jelenlét;
7. A vizsgált alsótáblai egyháziak életpályáiból nyerhető összkép.

³⁷ Guszarova: A 17. századi magyar országgyűlések, 116., 136., 140.; [Bártfa város követeinek naplója az 1681. évi országgyűlésről.] MNL OL N 49. Lad. L. Litt. B. (= Bártfa 1681) fol. 4^r.

³⁸ Kutatásaink elsősorban a győri és esztergomi káptalani levéltárakra irányultak.

³⁹ Egy kiragadott példa: *Puncta instructionis pro dominis de venerabili capitulo in diaetam Posoniensem anno 1687 ablegatis.* (Tisztázat utólagos kiegészítésekkel, a követeket nem nevezi néven.) Esztergomi Prímási Levéltár. Főszékeskáptalani Levéltár Magánlevéltára (= EFL EFML) Lad. 69. fasc. 1. nr. 17.

⁴⁰ Az 1625. évi diétáról az esztergomi káptalan tagjainak két fennmaradt beszámolójára vonatkozó eredményeinket lásd a 4. szakaszban.

⁴¹ Vö. Fazekas: Országgyűlés, 194. Lásd alább is.

Az alsótáblai egyháziak csoportjai a 16. században

1526 decemberétől 1608 októberéig 51 országgyűlést vettünk számba, míg 1608 és 1688 között 18 diétát (mivel az összehívott, de megnyitás nélkül feloszlott 1642. évi országgyűlést is vizsgáltuk).⁴² 1608 első feléig csupán 26 diétáról mindössze 58 alsótáblai követséget sikerült adatolni, míg 1608-tól kezdve minden országgyűléshez tudunk legalább néhány szórványadatot kötni, így további 398 alsótáblai követségre találtunk adatot. Hasonlóan egyenetlen a vizsgált klerikusok aránya is: míg 1608 októberéig mindössze 39 személyt azonosítottunk, 1608 ősze és 1688 között 211 alsótáblai egyházi követ nevét ismerjük. Az említett 16. századi követségek megoszlása a káptalani testületek, illetve más jogcímek között önmagáért beszél (lásd 2. táblázat).

2. táblázat. Egyháziak alsótáblai követségei, 1526–1608

Működő káptalan	Működő káptalan követeinek száma	Címzetes apát-prépost, aki egyúttal kanonok is	Címzetes apát-prépost	Szerzetesi előljáró
Esztergom	4	8		
Győr	12	2		
Zágráb	5	2		
Eger	4	0		
Vasvár	0	2		
Összesen	25	14	19	2

Az ismert követségek nagy része kötődik a működő székes- és társaskáptalanokhoz, a legtöbb adatunk a győri és az esztergomi székeskáptalanokról maradt fenn. Az egri székeskáptalan és a vasvári társaskáptalan megjelenése jelzésértékű. A zágrábi káptalan különleges helyzetét alább még tárgyaljuk, esetében ugyanis számolnunk kell azzal, hogy a káptalan delegáltjai egyúttal a horvát-szlavón rendek alsótáblai követei is lehetnek – ahogy már 1578-ban Heresinczy Péter zágrábi olvasókanonok is.⁴³ Már a 16. században is megfigyelhető, hogy az alsótáblai kanonokok egy része nem káptalanja delegáltjaként, hanem címzetes apátként vagy prépostként kapott meghívást. További tíz alkalommal pedig e címek birtokosait nem tudjuk kanonoki testülethez sem kötni. A két szerzetesi előljáró szereplése a szentmártoni főapátság 1550 előtti időszakából való, amikor az apátságot még bencés rendi előljárók (Tolnai Máté, Győri Mihály), és nem kommandátor főapátok képviselték, ahogy ez majd az 1585 és 1639 közötti évtizedekben, a rend magyar-

⁴² Egyrészt, mivel az országgyűlés időszakáról elemzés és forráskiadás is rendelkezésre áll: *Az 1642. évi meghívult országgyűlés időszaka (1640 december – 1643 március)*. Szerk. Hajnal István. Bp., 1930. (Esterházy Miklós nádor iratai. I. Kormányzattörténeti iratok). Másrészt, mivel a diétára ténylegesen gyülekezni kezdtek a rendek, így fennmaradt egy számunkra alapvető (és sajnos ritka) forrástípus egy darabja: a káptalani követek nevét őrző jegyzék is.

⁴³ Fazekas István: *A Magyar Udvari Kancellária és hivatalnokai 1527–1690 között*. Bp., 2021. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések) 373.

országi jelenléte híján bevett gyakorlattá vált.⁴⁴ További egyetlen adat tanúskodik a pálos főperjel 1583. évi meghívásáról, akit (mivel a prépostok és apátok között sorolták fel) nyilván az alsótáblára hívott meg az uralkodó.⁴⁵

A 16. századi, nagyon töredékes adatsor összességében azt mutatja, hogy az alsótáblai egyháziak két nagy csoportja, a káptalani követek és a címzetes apátok–prépostok köre már az 1608. évi említett törvencikk megalkotása előtt kikristályosodott, és már e században sem vált el élesen egymástól. Molnár Antal kutatásaiból tudjuk, hogy az apáti és préposti címek, illetve a hozzájuk kapcsolt kisebb-nagyobb birtokok és jövedelmek az intézményes és személyi válságban lévő 16. századi magyarországi katolikus egyházszervezetnek, ezen belül is főként a középrétegnek milyen fontos lehetőséget, esélyt jelentettek pozícióik részleges megőrzésére és a késő középkorból megörökölt intézményrendszer (akár csak névleges) fenntartására.⁴⁶ Mindez látványosan mutatkozott meg az országgyűlések alsótábláin, ahol a káptalani követekkel csaknem azonos létszámban lehettek jelen a címzetes apátok és prépostok. Igazán kevés, mégis fontos adat tanúskodik a szerzetesrendek alsótáblai jelenlétéről is, akiknek a 17. századi diétai helyét alább, A szerzetesrendek képvisellete: pálos, bencés és jezsuita jelenlét részben igyekszünk majd tisztázni.

A székes- és társaskáptalanok követküldési gyakorlata

A 17. századi magyarországi székes- és társaskáptalanok történetéről, működéséről és tagságáról nehéz összképet alkotni. Molnár Antal rövid, hiánypótló áttekintését leszámítva a hazai egyházi középréteg nem alkotta önálló kutatás tárgyát.⁴⁷ A személyi állomány rekonstruálásához csak eltérő színvonalú, olykor igen régi és elavult névtárak állnak rendelkezésünkre,⁴⁸ az archontológiák a korszakból teljességgel hiányoznak. Mindez indokolja, hogy a káptalanok diétai követküldési gyakorlata kapcsán az egyes testületekről, elsősorban működésük kereteiről, a magyarországi egyházi hierarchiában elfoglalt helyükről és létszámukról is röviden megemlékezzünk, ugyanis csak így lehet értelmezni a feltárt adatainkat.

⁴⁴ Tolnai Máté, 1532: Österreichisches Staatsarchiv. Haus- Hof- und Staatsarchiv (= ÖStA HHStA) Ungarische Akten. Comitalia. Fasc. 378. Konv. A. fol. 64^r; Győri Mihály, 1542: MOE II. 306. 1. j.; Molnár Szulpicz: *A pannonhalmi főapátság története. Negyedik korszak. Nagy háborúk kora, a magyar Szent-Benedek-rend fölslása és föléledése. 1535-1708.* Bp., 1906. (A Pannonhalmi Szent-Benedek-rend története. A Pannonhalmi főapátság története 4) (= PBRT IV.) 46.

⁴⁵ MOE VII. 138.

⁴⁶ Molnár: *A bátai apátság*, 25–37.

⁴⁷ Uo. 13–24., uő: Katolikus egyházi középréteg a Magyar-Horvát Királyságban a 17. században. In: *Katolikus egyházi társadalom a Magyar Királyságban a 17. században.* Szerk. Varga Szabolcs – Vértesi Lázár. Pécs, 2018. (Pécsi Egyháztörténeti Műhely 3) 67–91., Molnár Antal: *Magyar hódoltság, horvát hódoltság. Magyar és horvát egyházi intézmények az oszmán uralom alatt.* Bp., 2019. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések) 231–241., 273.

⁴⁸ Vö. Molnár: *Katolikus egyházi középréteg*, 68–69. 5. j. Vö. Adattár. Bibliográfia.

Esztergom

A magyarországi káptalanok sorában tekintélye, jövedelmi viszonyai és létszáma alapján is első helyen az esztergomi székeskáptalan állt.⁴⁹ A 14–15. században akár 38-40 fős testület kanonokjainak száma 1525-ben 35 volt.⁵⁰ A káptalan 1541-ben az oszmán hódítás elől Várday Pál érsekkel együtt Pozsonyba, majd 1543-ban Nagyszombatba menekült, és székhelye a visszafoglaló háborúkat követően csak jóval később, 1820-ban került vissza ismét Esztergomba. A káptalan tagjainak száma 1543-ban, tehát a menekülés idején már jócskán elmaradt a két évtizeddel korábbi mögött, 17 főt tett ki. Kanonokjainak sora a 17. században is megőrizte a korábbi rendet: a négy oszlopos kanonokot a három kisprépost (esztergom-szentgyörgyi, esztergom-szentistváni és esztergom-szenttamási),⁵¹ majd a kilenc főesperes és néhány mesterkanonok követte. A vizsgált korszakból (különös tekintettel az országgyűlések időszakaira) létszámát a kiadott névtár alapján csak megbecsülni tudjuk.⁵² Az 1608. évi országgyűlés idején 15, az 1622. és 1625. évi diéták alatt 20-21 tagja lehetett, majd ez a szám az 1630. évi 21 tagról az 1637 és 1649 közötti időszakra 25-26 főre növekedett, az 1655–1662. évi országgyűlések idején 22-24, majd az 1681. és az 1687. diéták idején 21-22 kanonokról tudunk.⁵³

A testületben más székeskáptalanokhoz képest szembetűnően magas volt a címzetes, illetve a választott (hódoltsági) püspökséget, továbbá a címzetes apátságot vagy prépostságot is viselő kanonokok aránya. A nagypréposti méltóságban szinte kivétel nélkül választott püspököket találunk, de arányuk a többi oszlopos kanonok között is figyelemre méltó. A kanonokok származása, képzettsége és életpályája mindemellett főbb vonásaiban más káptalani testületekéhez hasonlóan alakult. Fontos kiemelni, hogy a kanonoki rétegen belüli, testületek közötti mozgás a 17. századra nézve is a főszékeskáptalan elsőségét támasztja elő. A kanonokok egy része ugyan főpapi vagy rokoni támogatás révén eleve itt kezdte meg kanonoki szolgálatát (és akár néhány éven belül továbblépett a valódi főpapok közé), de Nagyszombatba az ország minden működő székes- és társaskáptalanjából időről időre érkeztek kanonokok, a legtöbben talán Győr, Eger és Nyitra, kisebb számban Zágráb, Pozsony, Szepes és Veszprém káptalanjaiból.

⁴⁹ Középkori archontológiáját 1543-ig kiadta C. Tóth Norbert: *Az esztergomi székes- és társaskáptalanok archontológiája 1100–1543*. Bp., 2019. (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 9.) A későbbi időszak személyi állományát máig Kollányi Ferenc: *Esztergomi kanonokok 1100–1900*. Esztergom, 1900. esetenként csak korlátozottan megbízható névtára alapján vizsgálhatjuk. A káptalan történetének kutatástörténetéről legújabban lásd C. Tóth: *Az esztergomi székes- és társaskáptalanok*, 9–11. Kora újkori helyzetéről rövid, de hiánypótló áttekintés az érsekek kánoni kivizsgálási jegyzőkönyvei alapján: Molnár: *A bátai apátság*, 16–17., uő: *Katolikus egyházi középréteg*, 72.

⁵⁰ Kollányi: *Esztergomi kanonokok*, XXV.; Molnár: *Katolikus egyházi középréteg*, 72. A káptalan 1525. és 1543. évi létszámát C. Tóth: *Az esztergomi székes- és társaskáptalanok adatai* alapján adtam meg.

⁵¹ A kisprépostok már préposti testületeik legkésőbb 1543-ban történt megszűnése előtt is tagjai voltak a székeskáptalannak. Lásd C. Tóth: *Az esztergomi székes- és társaskáptalanok*, passim.

⁵² Kollányi: *Esztergomi kanonokok* vonatkozó adatait figyelembe véve.

⁵³ Benda: *A királyi Magyarország*, 312. és Kollányi: *Esztergomi kanonokok névtárának* vonatkozó részei alapján. Vö. Molnár: *A bátai apátság*, 16–17., uő: *Katolikus egyházi középréteg*, 72.

Mindez a testület országgyűlési képviselőjét, tagjainak diétai megjelenését is befolyásolta. A felsőtáblára meghívott címzetes és választott püspökök között időről időre legalább 2-3 esztergomi (oszlopos) kanonokot találunk, és számuk a forráshiányok mellett is eléri 1625-ben és 1655-ben a 4, 1681-ben az 5, 1687-ben pedig a 6 főt. Az alsótáblára apáti vagy préposti címük révén egyedi meghívóval invitált további kanonokok jelenléte is folyamatos volt: az 1622-ig jellemző 1-2 fős létszám 1622–1625-re 4 főre, majd 1634-ben kiugróan magasra, 6 főre emelkedett, hogy a század derekának 1637., 1646. és 1649. évi diétáin 4 fő maradjon, majd 1655-ből 3, az 1681. és 1687. évekből pedig 2-2 ilyen kanonokot ismerünk. A káptalan mint testület képviselőjére elsősorban jogosult nagyprépostok püspöki címek birtokosaiként szinte mindig a felsőtáblán ültek, habár Telegdy Jánosról úgy tudjuk, hogy az 1608. évi koronázódiétán kinevezett boszniai püspökként is a székeskáptalan alsótáblai követe volt, míg Kisdy Benedek nagyprépost az 1642-ben meghíúsult diétán (püspöki cím híján) az alsótáblán képviselte (volna) a székeskáptalant. A nagyprépostok alsótáblai feltűnése azonban Esztergom esetében a ritka kivételek közé tartozott. Sokkalta gyakoribb volt a további, püspöki címet nem viselő oszlopos kanonokok delegálása a káptalan részéről.

A testület feltételezett vagy ismert követői között nagy számban, összesen nyolc esetben fordultak elő az olvasókanonokok (1613, 1618: Dallos Miklós, 1637, 1642: Senkvczy Mátyás, 1649: Pálfalvai János, 1655: Szentgyörgyi Ferenc, 1662: Bartók István, 1687: Dolny István). Az éneklőkanonokok (1613, 1618–1622?: Posgay János, 1637: Kisdy Benedek, 1646: Rohonczy István, 1655: Posgay Miklós), illetve őrkanonokok (1613, 1619–1625?: Dubovszky György, 1637: Érsekújvári Farkas, 1649: Posgay Miklós, 1659: Szegedy Ferenc Lénárd) követi megbízásai már valamivel kevésbé voltak rendszeresek. Az említett oszlopos kanonokok mellett időről időre feltűnnek további (apátként–prépostként sem invitált) kanonokok, akik közül néhányan leendő fényes karrierjük kezdetén álltak a káptalani követségük idején (1625: Lippay György, 1659: Püsky János, 1662: Bársony György), mások pedig annak az egyre professzionalizálódó középpapi rétegnek voltak a jellegzetes figurái, akik az alsótáblai klérus tagjaiként évtizedeken át szerepeltek. Senkvczy Mátyás például az 1625–1642. évi diétákon eleinte szentgyörgymezei prépostként, majd esztergom-szenttamási prépostként, végül olvasókanonokként és aradi prépostként képviselte a székeskáptalant, miközben legalább három alkalommal a kompilátorok közé is megválasztották, aligha függetlenül királyi táblai tagságától – 1630-ban és 1634-ben érseki ülnök, 1637-ben királyi táblai prelátus volt.

Pozsony

A korabeli Magyar Királyság fővárosa a katolikus egyházi intézményrendszerben is jelentős helyet foglalt el.⁵⁴ A Nagyszombatban rezideáló esztergomi érsekek legfontosabb mellékrezidenciájának, társaskáptalannak és több szerzetesrend rendházának is helyet adott.

⁵⁴ A katolikus egyház pozsonyi helyzetéről újabban lásd Fazekas István: A katolikus egyház helyzete és intézményrendszere a kora újkori Pozsonyban. *Történelmi Szemle* 60 (2018) 201–213.

A társaskáptalan a 14. század első feléig a Szent Üdvözítőről volt elnevezve, ezután Szent Márton lett a névadója, de a régi megnevezését is használta melléktitulusként. A testület a kora újkorban is megőrizte középkori szervezetét.⁵⁵ Mohács előtt atipikus módon 14 kanonoki stallumból állt, amelyből a 17. században kettőt a templom és a káptalan alkalmazottainak fizetésére fordítottak. A fennmaradó 12 helyet sem töltötték be folyamatosan, habár a 17. században még így is az ország nagyobb létszámú kanonoki testületei közé tartozott.⁵⁶ A társaskáptalannak sokáig egyetlen dignitása volt: az örkanonok, akinek a hiteleshely működtetésében kiemelkedő szerep jutott.⁵⁷ A dignitások száma Lippay György érseknek köszönhetően nőtt meg háromra, aki 1651-ben Baróthy Ferencet olvasókanonokká, Méhes Pált pedig éneklőkanonokká nevezte ki.⁵⁸

A káptalan és a város kapcsolata a testületnek a várból való kora középkori leköltözése óta szoros volt. A Szent Márton-templom plébánosát a város mint kegyúr mindig a kanonokok közül választotta. A társaskáptalan személyi állományának vizsgálata mégis arra utal, hogy karrierút szempontjából a korabeli magyar egyházi hierarchiában a pozsonyi káptalan mintegy zárványként működött, onnan kevesen léptek tovább nagyobb presztízsű káptalani testületekbe vagy püspöki méltóságra.⁵⁹ A káptalan tekintélyét növelte, hogy országos jelentőségű hiteleshelyének működését az oszmán hódítás sem akasztotta meg.⁶⁰

A társaskáptalan élén a prépost állt, aki azonban a késő középkor óta nem bírt kanonoki stallummal és a kanonoki javadalmak felett sem rendelkezett.⁶¹ A préposti méltóság vonzerejét középszerű jövedelme helyett a plébániatemplom tőzsomszedságában, a Káptalan utca elején fekvő és Draskovich György prépost által 1632-re teljesen újjáépített rezidencia, reprezentatív prépostház jelentette.⁶² A 17. század utolsó harmadáig jellemző volt, hogy a prépostságot címzetes vagy választott (hódoltsági) püspökök kapták mintegy püspöki javadalmaik pótlásaként vagy kiegészítéseként. Előbb egri, boszniai és pécsi püspököket (Náprághy Demeter, Balásffy Tamás, Dávid Pál) találunk a prépostságban. 1630-tól, Draskovich György kinevezésétől kezdve szinte kizárólag a váci püspökséggel kapcsolódik

⁵⁵ A káptalanról, annak tagjairól (újabb szakirodalom híján) lásd Carolus Rimely: *Capitulum insignis ecclesiae collegiatae Posoniensis ad S. Martinum ep. olim SS. Salvatore. Posonii, 1880.* A káptalan 15. század eleji viszonyairól legújabbban lásd C. Tóth Norbert – Lakatos Bálint – Mikó Gábor: *A pozsonyi prépost és a káptalan vizsgálata (1421–1425). A szentszéki bíráskodás Magyarországon – a pozsonyi káptalan szervezete és működése a XV. század elején.* Bp., 2014 (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 3) 41–64. Titulusáról, illetve 13–15. századi tagjairól C. Tóth Norbert: *A pozsonyi társaskáptalan archontológiája 1204–1462/Archontológia Prešpurskej kolegiátnej kapituly 1204–1462.* Bp., 2020. A társaskáptalan kora újkori helyzetét összegzi Molnár: *A bítai apátság, 18.; Uő: Katolikus egyházi középírtegy, 77.* Vö. Kádár Zsófia: *Jezsuiták Nyugat-Magyarországon a 17. században. A pozsonyi, győri és soproni kollégiumok.* Bp., 2020. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések) 46–48.

⁵⁶ Ugyancsak középkori örökség volt, hogy az oszlopos kanonokok közül csak egy méltóság, az örkanonokság betöltése volt folyamatos, bár a 14–15. századból a dékáni méltóság viselőiről is tudunk. C. Tóth–Lakatos–Mikó: *A pozsonyi prépost, 43–44.*

⁵⁷ Fazekas: *A katolikus egyház helyzete, 203.* Vö. C. Tóth–Lakatos–Mikó: *A pozsonyi prépost, 42–45.*

⁵⁸ Rimely: *Capitulum, 46.* Vö. uo. 269., 271., Fazekas: *A katolikus egyház helyzete, 203.*

⁵⁹ Fazekas: *A katolikus egyház helyzete, 205–208.*

⁶⁰ Ortvy Tivadar: *Pozsony város utcái és terei. A város története utca- és térnevekben.* Pozsony, 1905. 211–217. [Reprint: Bp., 1991.]; Pálffy Géza: *A magyar királyság új fővárosa. Pozsony a XVI. században. Fons 20 (2013) 39.*

⁶¹ A prépostok többsége azonban elnyerte a kanonokok kinevezésének jogát.

⁶² Ortvy: *Pozsony város, 213.*

össze a préposti cím (Kopchányi Mihály, Püsky János, Tarnóczy Mátyás, Zongor Zsigmond, Pálffy Tamás, Szentgyörgyi Ferenc esetében). Igaz, hogy Kopchányi még szerémi püspökként nyerte el a prépostságot, és csak időközben lépett elő a váci egyházmegyébe, kivételként pedig Kisdy Benedeket kell megemlíteni, aki váradi püspökként viselte a pozsonyi prépostságot. Az 1679-től kinevezett prépostok azonban már más elvek szerint nyerték el tisztségüket, immár a kanonokok soraiból kerültek ki: Kálmánczay János, aki 1679-ben egyúttal scardonai, illetve Szenczy István, aki 1685-ben egyúttal almissai püspöki címet kapott a prépostsággal együtt, egyaránt az olvasókanonokságról léptek elő. Mindez azonban nem változtatta meg a korábbi gyakorlatot: a pozsonyi káptalant egyetlen diétán sem képviselte a pozsonyi prépost. Ő ugyanis saját jogán, prépostként kapott meghívót, alsótáblai megjelenéséről mégsem tanúskodnak a forrásaink, mivel a tisztséget viselő címzetes és választott püspökök mindegyike a felsőtáblán foglalt helyet.

A káptalan diétai követeiről furcsa módon olykor éppen amiatt tudunk keveset, mert a testület helyben volt. Az 1642-ből fennmaradt résztvevőjegyzéken például a zágrábi, vasvári, veszprémi és nyitrai káptalani követek után a pozsonyi káptalani küdöttek neve helyén ez áll: „Posonienses hic resident.”⁶³ Az ismert és feltételezett követek névsora alapján azonban elmondható, hogy a káptalan – úgy is, mint a pozsonyi országgyűlések, főként pedig a koronázások egyik „házigazdája” – mindig törekedett két-két tagját elküldeni a diétai ülésekre. Szembetűnő, hogy 1651 előtt és után egyaránt hiányoznak a diétai névsorokból a pozsonyi őrkanonokok. Helyettük 1651-ig több alkalommal a kanonokplébánosok (1613, 1618: Nagy György, 1642: Bielavius Tamás), illetve a káptalan olyan tagjai szerepelnek, akik egyúttal apáti vagy préposti címet is viseltek (1608: Majthényi László óbudai prépost, 1634: Veresmarty Mihály bátai apát, 1646: Rezenyi György csatári és murakeresztúri apát). A olvasó- és éneklőkanonoki dignitások bevezetése után viszont leggyakrabban e két stallum viselője képviselte a diétákon a testületet (1655: Baróthy Ferenc olvasókanonok, 1655, 1659, 1662: Méhes Pál éneklőkanonok, utóbbi két alkalommal egyúttal kompilátor, 1687: Illyés András olvasókanonok), habár 1681-ben a két követ ismét két nem oszlopos kanonoki rangú címzetes apát-prépost volt (Parády Péter kácsi apát, Bellosicz Lukács rajki prépost). Az említetteken kívül esetenként a káptalan egyszerű, apáti vagy préposti címmel sem rendelkező tagjai is előfordultak diétai követként (1608: Submontanus Matthias, 1634: Jankovszky [Janchovitius] Jakab, 1646: Suella György). A hiányos adatsor óvatos következtetéseket enged csak meg a több diétán is megjelenő pozsonyi kanonokok tekintetében: ha a címzetes apáti és préposti meghívásokat is tekintetbe vesszük, egyes kanonokok akár három-öt diétán is megjelenhettek egymás után.

A káptalan életének mindennapjaira a helyben megrendezett diéták időszaka alaposan rányomta bélyegét. Bizonyára nemcsak a Szent Márton-plébániatemplomban végzett liturgikus cselekmények (akár temetések) látogatottsága nőtt meg, hanem a hiteleshelyi tevékenység iránti igény is. Mindemellert a pozsonyi király- és királynékoronázások alkalmával a pozsonyi kanonokoknak is érdemleges szerepük volt. II. Mátyás hitvese, tiroli Habsburg Anna 1613. március 25-én történt koronázása alkalmával egy rendkívüli eset

⁶³ ÖSTA HHStA. Ungarische Akten. Comititalia. Fasc. 401. (fol. 246–249. 1642. évi országgyűlés résztvevői) 248.

történt, ami ezt egy kissé megvilágíthatja. Ugyanis a koronázási ceremónia végeztével – amelyen Nagy György kanonok plébános „ad infulam”, Laskay János dékánkanonok pedig „ad baculum”, tehát a szentelést végző főpap két oldalán vettek részt⁶⁴ – a (közlebről meg nem nevezett) pozsonyi kanonokok a magyar korona betakarására szolgáló bíbor-színű posztókendőt, továbbá egyéb kincseket is visszatartottak a Szent Márton-templom sekrestyéjében. Ekkor a várbeli koronázási lakoma végeztével az erre kijelölt főpapak, főurak és nemesek már visszaadták a koronaöröknek a koronát a hozzá tartozó koronázási ékszerekkel együtt, és azokat vissza is helyezték az erre szolgáló ládába, amelyeket pecsétjeikkel le is zártak. Csak ezután bontakozott ki szóváltás a koronaörök és a kanonokok között, akiket a jelen lévő Melchior Klesl bíboros is megdorgált. A figyelmetlenségre hivatkozó kanonokok ezután, csak jócskán megkésve adták vissza az említett értékeket, amelyeket azonban a korábban már lezárt ládába utólag nem tudtak visszatenni.⁶⁵

Szepes

Az esztergomi főegyházmegeye másik, kevésbé ismert, földrajzilag és személyi állományát tekintve is elzárt társaskáptalanja a szepesi volt. Élén a prépost állt, akit a méltóságsorban az oszlopos kanonokok követtek. A testület a 14. században 16 tagú volt, létszáma a 17. századra 10–12 főre csökkent.⁶⁶ A Pázmány-féle 1629. évi vizitáció idején a dignitások után nyolc mesterkanonok következett. Közöttük a század folyamán „magistri seniores” és „iuniores” elkülönülése is megfigyelhető, a stallumokban pedig rendszerint sorban lépkedtek előre a kanonokok a tekintélyesebb méltóságok felé. A prépostokon kívül püspöki titulust a kanonokok nem viseltek, és az apáti-préposti címek feltűnése is meglehetősen ritka volt. A testületből viszonylag kevesen léptek tovább más káptalanokba, leginkább a pozsonyi vagy az egri káptalanokba.

A társaskáptalan diétai képviselőjét tekintve a vizsgált időszakot két szakaszra lehet osztani. Az 1630. évi diétáig mindvégig Hosszutóthy László volt a prépost, aki 1631-ig nem viselt püspöki méltóságot, és a káptalan követeként öt diétán (1608, 1619, 1622, 1625, 1630) is kimutatható, a fennmaradó esetekben pedig feltételezhető a meghívása. Mellette a testület küldöttjeként négy alkalommal tudtuk azonosítani Székely [Kánya] Balázst (1608, 1618, 1622, 1630?), aki ebben az időszakban feltehetően előbb örkanonok, majd éneklőkanonok volt. A káptalan részéről diétai megbízását nem befolyásolta 1622-ben elnyert savniki apáti címe sem. 1630-ig csupán az 1613. évből van adatunk más kanonok diétai követségére: Fránya [Frányaffy] István talán éneklőkanonokként kapott ilyen megbízást.

⁶⁴ *Ordo coronationis Serenissimae Reginae [1613]*. MNL OL E 142. Fasc. 11. Nr. 3. 129.

⁶⁵ Az eset leírását lásd Révay Péter: *De monarchia et sacra corona regni Hungariae centuriae septem/A Magyar Királyság birodalmáról és szent koronájáról szóló hét század*. I–II. Szerk., bev., jegyz. Tóth Gergely. [Ford. Tóth Gergely et al.] Bp., 2021. II. 528–529. [7.64.1–3.]

⁶⁶ Josephus Hradzsky: *Initia, progressus ac praesens status capituli ad Sanctum Martinum E. C. de Monte Scepusio olim collegiati sub jurisdictione archiepiscopi Strigoniensis, nunc vero cathedralis sub proprio episcopo Scepusiensi constituti. Instar manuscripti*. Szepesváralja, 1901. 20–21.; Molnár: *Katolikus egyházi közélet*, 76.

1634-től kezdve azonban a diéták idején a szepesi prépostok mind váradi (Hosszú-tóthy László, Pálfalvy János, Luzsénszky Joachim), váci (Hosszú-tóthy László, Balogh Miklós), csanádi (Tarnóczy Máttyás) vagy erdélyi (Pálfalvy János) püspöki címeket viseltek – így felsőtáblai megjelenésre voltak jogosultak, habár két alkalommal egyúttal préposti meghívásukra is van adatunk (1649: Tarnóczy Máttyás, 1655: Pálfalvy János). A káptalan ez időben oszlopos- és mesterkanonokokat egyaránt kinevezett diétai követnek. Az 1637 és 1655 közötti (hiányos) adatok alapján úgy tűnik, törekedtek egy-egy kanonokot egymás után több diétára is delegálni, így mindig egy tapasztaltabb mellé került be egy új követ. Bebery Tamás feltételezett 1637. évi követsége után (amikor talán még mesterkanonokként delegálták) 1646-ban már olvasókanonokként jelent meg, mellette Luther [Luctor] Imrét találjuk, akinek örkanonokká emelkedése csak 1648-ra tehető, tehát 1646-ban még csak mesterkanonok lehetett. 1649-ben viszont már ő számított a tapasztaltnak az újonnan megbízott Némethy János mesterkanonok mellett, és ezt a követpárt delegálta a testület 1655-ben is (amikor Luther már olvasókanonokként ment Pozsonyba). 1662-ben és 1681-ben két alkalommal is a savniki apátságot bíró kanonokok kaptak egyúttal káptalani megbízólevelet is, Szolcsay Márton, majd Berzeviczky András – utóbbi mellett 1681-ben az örkanonokot, Szántóházy Andrást találjuk. Az 1687. évben egy mesterkanonok, Labászky Ferenc volt a káptalan követe. A szepesi társaskáptalan példája tehát időben egymás után kétféle stratégiát mutat: 1630-ig a prépost mellett egy állandósuló követtársat találunk, majd 1634-től a „kieső” prépostok helyett olyan követpárokat igyekezett kiküldeni a testület, amelyeknek az egyik tagja már nem először kapott megbízólevelet.

Győr

A győri káptalan intézményes válságát a 16. század végén nem csak igen alacsony, 8-10 fős létszáma jelzi: a vár oszmán bevételekor (1594) a testület Sopronba menekült, ahonnan csak 1606-ban tért vissza székhelyére. A 17. század első felében 13-14 betöltött stallummal számolhatunk, amely Draskovich György püspök idején, 1642 körül emelkedett 15-re, és ez a szám a század végéig már nem változott.⁶⁷ A vizsgált időszakban a magyarországi székeskáptalanok között a győri létszáma és jövedelme alapján is igen előkelő helyen állt. Még úgy is, hogy a káptalan földesurasága alá tartozó mezőváros már a 16. század folyamán a Dunántúl legnagyobb erődvárosává épült ki, miközben a káptalan időről időre

⁶⁷ A győri káptalan 17. századi történetének és személyi összetételének feltárása még várat magára. Kiindulópontul szolgál Bedy: *A győri székeskáptalan*; Uő: *A pápóci prépostság és perjelség története*. Győr, 1939. (Győregyházmegye múltjából 6); Szabady Béla: Draskovich György győri kanonokjai. Kanonokok arcképei a tizenhetedik századból. I–II. közl. *Győri Szemle* 9 (1938) 10–37., 97–126.; Molnár: *A bítai apátság*, 17.; Fazekas István: Győr és a jezsuita rend a 17. században – szereplők, érdekek, ellenérdekek. In: *Jezsuita jelenlét Győrben a 17–18. században. Tanulmányok a 375 éves Szent Ignác-templom történetéhez*. Szerk. Uő – Kádár Zsófia – Kökényesi Zsolt. Győr, 2017. 76–79.; Kádár: *Jezsuiták Nyugat-Magyarországon*, 54–55.; Oláh P. Róbert: A győri székeskáptalan személyi összetétele 1658 és 1725 között. In: *Arrabona. Regionális Tudományos Évkönyv*. 57. Szerk. Cserhalmi Zoltán – Kelemen István. Győr, 2019. 145–176. A fenti megállapításokhoz felhasználtam a káptalan korabeli számadáskönyveiben fennmaradt kanonoki listákat is. GyEL GyKML Feudáliskori gazdasági iratsorozatot. Számadáskönyvek. III–IV. (Vonatkozó éveknél.)

megtapasztalhatta birtokai pusztulását és földesúri jogainak sérelmét. Tiltakozásai csak részleges eredményekkel járhattak akár a győri főkapitányokkal, akár a jezsuitákat Győrben letelepítő, őket további ház- és birtokadományozásokkal segítő püspökökkel, akár az alsó- és felső-magyarországi szabad királyi városok protestáns polgárságával kapcsolatot kereső helyi evangélikus és református közösségekkel, az egyre öntudatosabbá váló saját mezővárosi polgáraikkal szemben.

A testület tagjainak származása és társadalmi mobilitása szempontjából is vegyes képet mutat: több főnemesi családból való klerikus pályájának kiindulópontját, míg más, jól képzett, de köznemesi vagy akár közrendű pap karrierjének csúcsát jelzik az általuk betöltött oszlopos kanonokságok. A testület tagjainak korábbi és későbbi állomáshelyei (más káptalanokban betöltött tisztségei) alapján főleg a korszak elején Zágráb, mindvégig Esztergom, illetve valamelyest Pozsony felé volt nyitott. Az egyházmegyén belül a vasvári társaskáptalan tagjai közül néhányaknak sikerült Győrbe továbblépni, miközben a veszprémi székeskáptalan megújulása után ezzel a testülettel némi személyi átfedés is kialakult több kanonok egyidejű győri és veszprémi hivatalviselése révén. A székeskáptalanban a nagyprépost és a három oszlopos kanonok mellett előkelő helyet foglalt el a két kisprépost: a pápoci és a szentadalberti prépost, mely tisztségeket nem ritkán korábbi olvasó-, éneklő- vagy őrkanonokok töltötték be, esetenként igen hosszú ideig. A székesegyházi mellett hat további főesperes és egy-két további kanonok tartozott a káptalanhoz. A nagyprépostok, oszlopos kanonokok és kisprépostok közül a század folyamán legalább tízen viseltek káptalani stallumukkal egy időben címzetes vagy választott püspökséget, a teljes tagságnak pedig jelentős része rendelkezett apáti vagy préposti címmel.

A székeskáptalan diétai képviselőteréről fennmaradt töredékes adatok alapján a nagyprépostok, hacsak nem viseltek püspöki címet (mint 1625-től Ivánczy János, vagy a korszak végén Gorup Ferenc Gábor és Széchenyi Pál), akkor mindig törekedtek megjelenni a káptalan képviselőjében. A testület tekintélyét jelzi, hogy a nagyprépostok mellett más tagjaik is viseltek püspöki címet, mint Balásffy Tamás, Nagyfalvy Gergely és Héderváry János őrkanonokok, illetve Mátéssy György és Szentandrassy Csíki István pápoci prépostok. Ők tehát a káptalan alsótáblai követeiként nem jöttek szóba. A megjelenő nagyprépostok mellett viszont több esetben olvasó- (1625, 1630: Böythe Miklós), éneklő- (1608: Altabak János, 1662: Gallovich István) vagy őrkanonokokat (1608: Balásffy Tamás, 1649, 1655?: Berdóczy György) delegált a káptalan. Mellettük feltételezhető, hogy regálissal meghívott címzetes apátjaik, prépostjaik közül is kikerülhettek káptalani követek, mint talán Fülely Farkas Tamás komáromi főesperes, pilisi apát (1609–1637) vagy Kopchányi Mihály soproni főesperes, bakonybéli apát (1634). A század végén szembetűnő két alkalommal egyszerű főesperesek (1662: Kőszeghy István, 1681: Dvornikovich Mihály), illetve szentadalberti prépostok (1681: Telekessy István, 1687: Matusek András) követi megbízása. Kisebb mértékben tehát, de Esztergomhoz hasonlóan Győr esetében is szinte rendszeres, hogy az alsótáblán a tényleges káptalani követeknél több kanonokjuk volt jelen (vagy legalábbis kapott meghívót), az 1608. évi koronázódiétán akár hat, 1634-ben Sopronban akár öt, 1655-ben ismét akár hat, 1681-ben pedig négy kanonok is részt vehetett az alsótábla ülésén. A káptalan által (feltehetően vagy bizonyosan) delegált követek között

három-négy országgyűlés munkájában is részt vett legalább négy kanonok: Ivánczy János, Füleý Farkas Tamás, Bőythe Miklós és Bény János. Utóbbi (illetve követtársa, Berdóczy György) 1649. évi diétai követségéről fennmaradt levelei alapján alkothatunk képet (lásd Az alsótáblai egyháziak diétai helye és tevékenysége részfejezetben).

Vasvár

A győri egyházmegyéhez tartozó vasvári társaskáptalan, amelynek 13–14. századi létszáma akár a 9-12 főt is elérhette, a pozsonyi vagy szepesi társaskáptalanoknál jóval szerényebb keretek között működött a 16–17. században.⁶⁸ Tevékenységét 1578-tól a biztonságosabb Szombathely városában folytatta, amelynek vártemploma lett a testület új széktemploma, plébánosai rendszerint a kanonokok sorából kerültek ki. A káptalan létszáma ekkoriban 4-5 főre olvadt: a prépost (egyben vasvári főesperes) mellett az éneklőkanonokság volt folyamatosan betöltve, míg az olvasókanonokokat csak az 1630-as évektől, hiátusokkal neveztek ki. Tehát a káptalanban 2-3 oszlopos kanonokkal és 1-2 mesterkanonokkal számolhatunk. A kanonokok részben ismert életútja, rekrutációja, mobilitása és tevékenysége az 1630-tól újjászervezett veszprémi székeskáptalannal mutat hasonlóságokat, e testülettel személyi átfedések (egyidejű kanonokság) is előfordultak. Továbblépési lehetőség más káptalanokba csak korlátozottan kínálkozott, leginkább Veszprém, Győr, Eger felé. E testületben is rendszeres volt néhány kanonok plébánosi tevékenysége. A káptalan hiteleshelyi működése a 16–17. század folyamán nem szünetelt, egy ideig Győr és Szombathely látta el a teljes Dunántúl hiteleshelyi forgalmát.

A káptalant az ismert adatok szerint (püspöki cím hiányában) mindig a prépost képviselte az országgyűléseken, szinte a korszak összes prépostjáról fennmaradt legalább egy diétai követségre vonatkozó adat (1608: Chemetey István,⁶⁹ 1625, 1630, 1634: Győri [Kolompár] István szekszárdi apát, 1642: Lónyi Mihály felsőörsi prépost, 1646, 1649: Fólnay Ferenc, 1681, 1687: Tormásy Péter kapornaki apát). Mellettük esetenként feltűnik második követként a társaskáptalan további tagja is: 1608-ban Kálly [Kály] Péter mesterkanonok, szekszárdi apát, csornai prépost, 1642-ben Fólnay Ferenc olvasókanonok, 1649-ben Gálos Gergely dékánkanonok, 1679-ben pedig Bartók Mihály mesterkanonok, szombathelyi plébános.

⁶⁸ A káptalan tagjairól és történetéről lásd Desics Ignác: A vasvár-szombathelyi székeskáptalan története főbb vonásaiban. In: *A szombathelyi egyházmegye története*. I–III. Szerk. Géfin Gyula. Szombathely, 1929–1935. II. 300–332.; Sill Ferenc: A vasvár-szombathelyi székeskáptalan történetének vázlata. In: *A 200 éves szombathelyi egyházmegye emlékkönyve (1777–1977)*. [Fel. szerk. Dr. Fábíán Árpád.] Szombathely, 1977. 173–242.

⁶⁹ Az 1615-ben ismeretlen okból elkövetett gyilkosság áldozataként elhunyt prépost személyéhez lásd Dominkovits Péter: Chemetey István Vas vármegyei alispán végrendelete, 1604. Adalék Szombathely mezőváros 17. század eleji nemesi társadalmához. In: *Savaria. A Vas Megyei Múzeumok Értesítője*. 34/1. Szerk. Illés Péter. Szombathely, 2011. 287–300.

Eger

Az 1596-ban az oszmán hódítás elől Egerből Kassára, majd 1613-ban Jászóra helyezett egri székeskáptalan 1649-ben ismét Kassára települt át, ahonnan 1711 és 1725 között, fokozatosan költözött vissza ősi székhelyére.⁷⁰ 1604-ben, amikor a kanonokok Bocskai István fejedelem hadjárata elől Kassáról átmenetileg Nagyszombatba menekültek, a káptalan a megszűnés szélére került. Ezt érzékelteti nemcsak a kanonokok számának csökkenése, hanem például az is, hogy az esztergomi székeskáptalanban való párhuzamos tisztségviselés is megjelent: az 1608. évi diétán az egri káptalant képviselő Dallos Miklós nagyprépost ekkor már a főszékeskáptalan olvasókanonokja is volt.⁷¹ Az egri székeskáptalan helyzete 1613 után Jászón stabilizálódott, és habár a testület jövedelmei megcsappantak és a középkori főesperességek száma is lecsökkent, a káptalan léte már nem forgott kockán.

A testület a négy dignitása, egy-egy főesperességgel összekapcsolt három kisprépos-ti méltósága⁷² és nyolc késő középkori főesperessége a 16. század első harmadában nagy-részt folyamatosan be volt töltve, mellettük néhány mesterkanonok is tartozott a káptalanhoz. 1532-ben 22, 1569-ben 19 egri kanonokról tudunk.⁷³ A Jászón töltött évtizedekben 12–16 fős létszámok ismeretesek: a méltóságsorban a kolumnás kanonokok után a székes-egyházi főesperes, majd az eger-vári Szűz Máriáról nevezett prépost, az eger-vári Szent Péter-társaskáptalani prépost, a hat megmaradt főesperesség és esetleg 1–4 mesterkanonok következett.⁷⁴ Az 1649 és 1687 közötti években a sorrend nem változott, néhány, egy-idejűleg akár négy főesperesség vakanciája azonban állandósult, így a létszám 8–15 fő között ingadozott.⁷⁵ Megjegyzendő, hogy az eger-vári Szent István-társaskáptalan prépost-i címe a jelek szerint a 17. század folyamán az éneklőkanonoki stallummal kapcsoló-

⁷⁰ A testület 16–17. századi története, archontológiájának összeállítása a jövő kutatási feladata. Tagjairól máig alapvető: Josephus Nováky: *Memoria dignitatum et canonicorum Cathedralis Ecclesiae Agriensis, his accedunt: rectores altarium, nec non parochi, et alii de clero Dioecesis Agriensis.* [1819.]. [S. a. r. Leskó József.] In: *Adatok az egri egyházmegye történelméhez.* I–IV. Szerk. Kandra Kabos et al. Eger, 1885–1907. IV. 55–265. Középkori történetéről és tagjairól (a 16. század végéig) lásd Kovács Béla: *Az egri egyházmegye története 1596-ig.* Eger, 1987. (Az egri főegyházmegye sematizmusa 3) 31–61.

⁷¹ Kádár Zsófia: Dallos Miklós győri püspök életútja és végrendelete (1630). In: *Archivarium historicorumque magistra. Történeti tanulmányok Bak Borbála tanárnő 70. születésnapjára.* Szerk. Uő – Lakatos Bálint – Zarnóczki Áron. Bp., 2013. 297. Ugróczy János egri kanonok (1600–1621) majd egy évtizeden át volt egyúttal esztergomi kanonok (1605–1614) is. Lásd Adattár.

⁷² Az eger-vári Szűz Máriáról nevezett prépostság a zempléni főesperességgel, az eger-vári Szent Péter-társaskáptalan prépostsága a borsovai főesperességgel, az eger-vári Szent István-társaskáptalan prépostsága pedig az abaujvári főesperességgel kapcsolódott össze. Lásd C. Tóth Norbert: *Az egri káptalan archontológiája 1387–1526.* *Turul* 88 (2015) 54–56. A testület késő középkori (1387–1526), illetve 1699–1744 közötti archontológiája modern kiadásban napvilágot látott: C. Tóth: *Az egri káptalan,* Mihalik Béla: *Konfliktus és megújulás. Az egri székeskáptalan a 18. század első felében (1699–1744).* In: *Katolikus egyházi társadalom Magyarországon a 18. században.* Szerk. Forgó András – Góczy Zoltán. Pécs, 2019. (Pécsi Egyháztörténeti Műhely 11) 133–170. A közbeeső időszakról többnyire megbízható, bár töredékes képet nyújt Nováky: *Memoria dignitatum,* 173–236.

⁷³ Nováky: *Memoria dignitatum,* 171–172., 179–180.

⁷⁴ Molnár Antal: *Az egri püspökség 17. századi történetéhez.* *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok* 14 (2002) 88–90.; Nováky: *Memoria dignitatum,* 202–203. A megmaradt főesperességek: a pankotai, a tarcafői, a patai, a szabolcsi, a hevesi és az ungi sem voltak folyamatosan betöltve.

⁷⁵ 1655: 15, 1659: 12, 1662: 13, 1681: 10, 1687: 8 fő. Nováky: *Memoria dignitatum,* 209–230.

dott össze: ezt bizonyítja Somogyi Ferenc (1643), Bánoczy Gábor (1650), Kolosváry István (1657) és Tache János (1687) e címekek történet említése mellett az a tény is, hogy a közbeeső évekből a Szent Istvánról nevezett prépostok említése hiányzik, miközben az éneklőkánonosság be van töltve.⁷⁶ Az egyes stallumok jövedelme és a kanonokok részlegesen ismert belső mobilitása, további életútja alapján az egri székeskáptalan tagjai az egyházi középréteg alsó-középmezőnyét képviselheték.⁷⁷

Az egri káptalan diétai követeinek vizsgálatából is kitűnik, hogy e testületben Esztergomtól vagy Gyórtól eltérően ritka volt a címzetes vagy hódoltsági püspöki címek viselése, kivételként Majthényi László (nagyprépost 1608–1621) szerémi püspöksége, Cheh [Jászói] János olvasókanonok (1633–1639?) pécsi püspöksége vagy Czegléd Albert nagyprépost (1638–1643) novi, majd pécsi püspöksége említhető. Másrészt, a címzetes apáti-préposti kinevezések is ritkábbak voltak. A diétai követek szinte kivétel nélkül a káptalan méltóságsorának első hét tagja közül kerültek ki. Egerben is jól kivehető az a törekvés, hogy a diétákra első helyen a nagyprépostot küldjék, habár csak négy alkalommal tűnik fel kifejezetten a káptalan követeként a nagyprépost: 1637-ben Maurovich Mihály, 1646-ban Pálfalvai János, 1662-ben Mokcsay András és 1681-ben Horváth György korbáviai püspök (!) esetében. Horváth nagyprépost példája teljesen egyedi: mind korábbi püspöki kinevezése, mind káptalani megbízása (a fennmaradt megbízólevél alapján) biztos adatnak számít, mindent összevetve mégis a szabályt erősítő kivételnek nevezhető. További hat országgyűlés forrásaiban is feltűnnek a nagyprépostok – mint akik az alsótábla résztvevőiként alighanem káptalanjukat is képviselték (1608: Dallos Miklós, 1630, 1634: Maurovich Mihály, 1649: Somogyi Ferenc, 1655, 1659: Mokcsay András). A felsorolásból hiányzó időszakokban a nagypréposti stallumot jórészt címzetes püspök töltötte be (a már említett Majthényi László és Czegléd Albert).⁷⁸

Második helyen leginkább az olvasókanonokot küldték (biztos adatok: 1618: Egri Dénes, 1634: Cheh [Jászói] János, 1681: Jalkóczy János). Mindkét tisztség esetén azonban a bélháromkúti és tapolcai apáti címek „bezavarnak”: e titulusok ugyanis a korszakban az egri káptalannal valamiképpen összeforrtak, és a jelek szerint kimondatlan szabállyá vált, hogy ezeket (akár „címzetes”, tehát a káptalani jövedelmekből nem részesülő) egri kanonokok viselték; 1630-tól kezdve leginkább a nagyprépostok.⁷⁹ A címzetes bélháromkúti vagy tapolcai apátok, akik egyúttal nagyprépostok vagy olvasókanonokok is voltak, gyakran csak apáti-préposti címükkel szerepelnek a diétai listákban, mégis erős a gyanú, hogy káptalanjukat is képviselték. A jelenség további vizsgálatra szorul.

Harmadsorban az éneklőkánonokok lehettek követek, ezek előfordulása ugyanis vetkszik az előbb említett dignitásokéval (biztos adatok: 1608: Habardy László, 1619: Tolnay István,⁸⁰ 1662: Kolosváry István), és őrkánonok delegálására is van példa (1681: Illyefalvi

⁷⁶ Nováky: *Memoria dignitatum*, 202., 206., 211., 230.

⁷⁷ A kanonoki jövedelmekről lásd Molnár: *Az egri püspökség*, 89–90., Molnár: *Katolikus egyházi középréteg*, 73–74.

⁷⁸ Szentkereszti András nagyprépost (1621–1628†) pályája, diétai meghívása vagy megjelenése további vizsgálatokat kíván.

⁷⁹ Vö. Molnár: *Az egri püspökség*, 90. és Nováky: *Memoria dignitatum*, *passim*.

⁸⁰ Esetleg ekkor még csak dékán.

István). A fennmaradó néhány követi megbízás két alkalommal eger-vári Szűz Máriáról nevezett prépostokhoz (1608: Hegyi András, 1637: Czeglédy Albert), illetve eger-vári Szent Péter-préposthoz (1687: Sorger Mihály) köthető, rajtuk kívül káptalani követként csak a később botránnyairól elhíresült kanonok, Krucsay Miklós 1687. évi, pankotai főesperesként történt kiküldése fordult elő, de megjegyzendő, hogy a diéta befejezésének évében lett székesegyházi főesperessé kinevezve.⁸¹ Összességében tehát az egri székeskáptalan a címzetes püspökségek ritka előfordulása miatt jól mutatja, hogy a korabeli „hagyományosabb” stratégia a káptalanok diétai képviselőjében első helyen a mindenkori nagyprépostok, második helyen a minél előkelőbb – egyúttal tapasztaltabb és rátermettebb – oszlopos kanonokok delegálását jelentette.

Nyitra

A nyitrai egyházmegye az oszmán hódítás idején az egyik legvédelemesebb püspökségnek számított, székhelye mégsem maradt teljesen érintetlen a háborúktól. 1605–1607 között, Bocskai István fejedelem hadjárata idején a káptalan jórészt Győrbe menekült, majd 1663–1664-ben, amikor a vár rövid időre török kézre került, ismét elmenekült. A székeskáptalanok között a nyitrai 12 fős létszáma alapján a középkorban igen kicsinynek számított. A 17. század első felében 11-13 kanonokról tudunk, majd a század második felében a 9, helyben lakó kanonokhoz 2-3, plébániákon szolgáló (tehát a káptalani jövedelmekből nem részesülő) kanonok járult.⁸² Az ismert kanonoki jövedelmek alapján a tagok életszínvonalja nem volt alacsonyabb, mint például az egri székeskáptalan esetében. A káptalani stallumok közül hiányzott a nagypréposti (amelyet csak 1779-től vezettek be), így a testület élén az olvasókanonok állt, aki gyakran egyúttal az általános püspöki helynök is volt.⁸³ Az éneklő- és örkanonok után három főesperes következett, közülük a legtekintélyesebb a székesegyházi főesperes volt.⁸⁴

A kolumnás kanonokok között elvétve található püspöki címmel bíró egyházi: Dávid Pál 1611 és 1625 között olvasókanonoksága mellett knini püspök is volt, így ebben az időszakban a felsőtáblai megjelenése volt életszerű. A káptalanban az apáti vagy préposti címek viselése ugyanakkor folyamatosan előfordult, ami az 1613 és 1637 közötti időszakban is a nyitrai kanonokok töretlen diétai meghívásának biztosított jogalapot, tudniillik abban az időszakban, amikor a káptalan követeinek személyét nem ismerjük. Kivételt csak

⁸¹ Személyéről lásd Mihalik Béla Vilmos: *Papok, polgárok, konvertiták. Katolikus megújulás az egri egyházmegyében (1670–1699)*. Bp., 2017. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések) 70–74.

⁸² A káptalan történetéről és főként a korszak kanonoki életútjairól máig alapvető Vagner József: *Adalékok a nyitrai székes-káptalan történetéhez*. Nyitra, 1896. A testület létszámról: uo., 2–3., a 17. századi kanonoki jövedelmekről: Molnár: *A bátai apátság*, 17., Molnár: *Katolikus egyházi középréteg*, 73.

⁸³ A vikárius azonban semmiképp sem tekinthető valamiféle önálló, első stallumnak. Vö. *Magyar Katolikus Lexikon*. I–XVII. Szerk. Diós István – Viczián János. Bp., 2004–2014. (Lexikon.katolikus.hu. Legutóbbi megtekintés: 2022. április 20. [s. v. nyitrai székeskáptalan.]) Ezt Vagner: *Adalékok*, 15–16. sem állítja, habár megfogalmazása talán félreérthető.

⁸⁴ Vagner: *Adalékok*, 18–24.

az 1630. év képez, amikor az 1625., 1630. és 1634. évi diétákon pásztói apátként szereplő Sembery István nyitrai olvasókanonok, illetve az 1619 és 1634 között minden országgyűlésre meghívott zirci apát, Bolerázy István székesegyházi főesperes helyett a nyitrai káptalan egy harmadik tagját, Gyöngyösy Mihály őrkanonokot bízta meg a diétai követséggel. Az azonban még nyitott kérdés, hogy ez egyedi vagy tipikus esetnek tekinthető-e.

1637 és 1687 között a káptalan feltételezett és biztosan ismert követeinek egyike – 1646-ot és 1681-et kivéve – az olvasókanonok volt, akit címzetes apátként vagy prépostként is megbíztak, illetve aki szinte mindig egyúttal püspöki helynök is volt (1637?, 1642: Zongor Zsigmond, 1649, 1655?, 1659, 1662: Szászy János, 1687: Demka Márton). Az ismert második követ két kivétellel⁸⁵ éneklőkanonok (1646: Schindler János, 1662: Kada István, 1681: Demka Márton) vagy őrkanonok (1642, 1646: Szászy János) volt. A több, egymás utáni diétán is tevékenyen jelen lévő kanonokok egyik jellegzetes figurája a nyitrai káptalan által hatszor kiküldött Szászy János volt, akit legalább két ízben a kompilátorok közé is megválasztott az alsó tábla (1659, 1662).

Veszprém

A veszprémi egyházmegye viszontagságos 16. századi története a püspökök és a székeskáptalan életkörülményeit is teljesen átalakította. A püspökség a magyarországi egyházmegyék korábbi középmezőnyéből kiesett: birtokai, jövedelmei és területének nagy része fokozatosan, már a székvárosa 1552. évi, első oszmán ostroma előtt elenyészett.⁸⁶ A kanonokok közül az 1530-as évek óta többen kettős káptalani tagsággal rendelkeztek, a veszprémi mellett a pozsonyi, a győri, esetleg az esztergomi káptalannak is tagjai voltak.⁸⁷ A veszprémi kanonokok a hiteleshelyi levéltárat és a székesegyházi kincsek egy részét 1543-ban részint Sümegre, a püspökeik kényszerű új székhelyére, részint Pozsonyba menekítették. A veszprémi kanonokok zöme 1552 után is az egyházmegye megmaradt Veszp-

⁸⁵ 1681-ben Bellusi János kanonok, dömösi prépost, 1687-ben pedig Surmann Márton kanonok (valószínűleg ekkor székesegyházi főesperes) követi megbízásáról tudunk.

⁸⁶ A folyamatról a 16. századi veszprémi püspökök szempontjából lásd Fazekas István: A 16. század második felének veszprémi püspökei bécsi levéltári források tükrében. In: *Folyamatoság és változás. Egyházszerkezet és hitélet a veszprémi püspökség területén a 16-17. században*. Szerk. Karlinszky Balázs – Varga Tibor László. Veszprém, 2018. (A veszprémi egyházmegye múltjából 32) 65–80. A székeskáptalan szempontjából lásd Jakab Réka: A veszprémi székeskáptalan a 17. században. In: *Erőgyűjtés és újrakezdetés. A veszprémi egyházmegye története a 17. században*. Szerk. Karlinszky Balázs – Varga Tibor László. Veszprém, 2019. (A veszprémi egyházmegye múltjából 33) 71–72. Vö. Molnár Antal: *Katolikus egyház a hódolt Dunántúlon*. Bp., 2003. (METEM Könyvek 44) 121–125.

⁸⁷ Az 1552 után életben maradó kanonokok közül Palostich [Polosichticza] Tamás, Keresztúri Benedek és rajki Bornemissza Pál Pozsonyba menekültek és veszprémi kanonoki címüket is megtartva az ottani társaskáptalannak lettek tagjai. Rimely: *Capitulum*, 264. Paksi [Paxy] Ferenc Nagyszombatban az esztergomi káptalan tagja és jegyzője lett. Kollányi: *Esztergomi kanonokok*, 161–162. Körmeny Balázs esetében már 1532 óta adatolható kettős, egyidejű veszprémi és győri kanonoksága: 1523-tól veszprémi kanonok, 1532-től egyben győri székesegyházi főesperes, majd 1545-től (egészen 1561-ben vagy korábban bekövetkezett haláláig) győri őrkanonok volt. Bedy: *A győri székeskáptalan*, 358. Vö. Veszprémi Érseki és Főkáptalani Levéltár. Hagyatékok. Pfeiffer János. I/26. (= Pfeiffer I/26.) Az oldalszám nélküli, jórészt gépielt kézirata a káptalan és a püspökség 16-17. századi történetéről több, máshol nem közölt mozzanatot is tartalmaz.

rém és Zala megyei részében,⁸⁸ Zalaegerszegen kért és kapott menedéket, többen plébánosként vagy oltárigazgatóként tevékenykedtek. Habár a testület hiteleshelyi működése megszűnt, az 1550-es évek végétől ismételten fel-feltűntek kanonokjai egészen a századfordulóig. Az 1569. évi országgyűlésen napirendre került a káptalan (hiteleshelyi) tevékenységének újjászervezése is, de az uralkodó – a vasvár-szombathelyi káptalan tevékenységére hivatkozva – nem támogatta.⁸⁹ A századfordulón Orosz Pál,⁹⁰ majd Vasváry [Károl] András nagyprépostok⁹¹ mellett egy-egy sümegi és egerszegi plébános, felsőörsi prépost is előfordul veszprémi kanonokként.⁹² A nagypréposti címet később Telekessy István türjei, majd leleszi prépost viselte.⁹³

A káptalant id. Sennyey István püspök 1630-ban szervezte újjá.⁹⁴ Ehhez szükség volt a püspökség és a káptalan birtokainak visszaszerzésére, amelyek azelőtt jórészt a veszprémi vár és katonaság fenntartását szolgálták. A káptalan 1637-től kezdett önállóan gazdálkodni saját, visszaváltott birtokain, de ebbéli törekvését az egész század folyamán a katonaság ellenkező érdekei nehezítették.⁹⁵ Az eleinte igen alacsony kanonoki jövedelmek a század második felére már valamelyest felzárkóztak a korabeli magyarországi átlaghoz. A mindössze 5-6 fős testületnek csak a fele, a nagyprépost mellett egy-két kanonok tartózkodott Veszprémben, ahol a várban, a székesegyház közelében törekedtek házakat szerezni. Itt főként a vár lelkipásztori ellátása (a nagyprépost volt egyben a székesegyházi plébános) és a hiteleshelyi tevékenység kötötte le őket. A kanonokok másik fele nagyobb plébániákra volt kihelyezve.⁹⁶ A 17. század végéig előfordult, hogy veszprémi kanonokok egyidejűleg más (működő) káptalani testületnek is tagjai voltak, de más káptalanok, leginkább a vasvári, a győri, illetve a pozsonyi felé csak korlátozott továbblépési lehetőségek kínáltak. A veszprémi kanonokok anyagi és karrierlehetőségeik, illetve tevékenységük és életmódjuk alapján tehát mintegy átmenetet képeztek a kanonoki és a (jobb módú) plébánosi csoport között.

Az 1552 és 1630 közötti időszakban a veszprémi székeskáptalan (akár rendszeres) diétai meghívása elképzelhető lenne, mivel „hivatalosan” nem oszlott fel a testület. A káptalan az 1578. évi meghívotti listán szerepel, ám egy 1580-ból fennmaradt országgyűlési

⁸⁸ Vö. Hermann István: *A veszprémi egyházmegye igazgatása a 18. században. (1700-1777)*. Veszprém, 2015. (A veszprémi egyházmegye múltjából 28) Térképmelléklet. I. tábla. A veszprémi egyházmegye plébániái Zala és Veszprém megyékben (1550).

⁸⁹ Az említettekről lásd Pfeiffer I/26., Jakab: A veszprémi székeskáptalan, 72.

⁹⁰ Nagyprépost 1597-ben. Pfeiffer I/26.

⁹¹ Nagyprépost 1597 u.?-1613, pozsonyi kanonok, zalavári és kapornaki apát 1592–1613. Pfeiffer I/26., Rimely: *Capitulum*, 266., Fazekas: A 16. század második felének veszprémi püspökei, 74. 61. j.

⁹² 1601: Reck Sebestyén sümegi plébános. 1606: Köntös György felsőörsi prépost. 1607: Somogyi Gergely. 1610: Pap György egerszegi plébános. Pfeiffer I/26.

⁹³ 1613-tól 1618-ig vagy tovább. Kovács Imre: *A türjei premontrei prépostság története*. Zalaegerszeg, 1991. (Zalai Gyűjtemény 32) 68–70.

⁹⁴ A kanonokok névtára, életrajzai (az 1630. évtől): Pfeiffer János: *A veszprémi egyházmegye történeti névtára (1630-1950). Püspökei, kanonokjai, papjai*. München, 1987. (Dissertationes Hungaricae ex historia Ecclesiae 8) 66–266. (Vonatkozó éveknél.)

⁹⁵ Jakab: A veszprémi székeskáptalan, 73–76., 81–84.

⁹⁶ Molnár: *Katolikus egyház*, 127–128.; Jakab: A veszprémi székeskáptalan, 77–80.

résztevőjegyzék nem említi.⁹⁷ Nem szerepel az 1583, az 1601–1604, az 1619, 1622 és 1630-ban meghívott káptalanok sorában sem.⁹⁸ Az átmeneti időszakból, az 1608. évi koronázódiétáról van azonban adat Vasváry [Károl] András veszprémi nagyprépost, egyben zalavári és kapornaki apát megjelenésére.

Az 1634 és 1687 közötti országgyűléseken azonban a veszprémi székeskáptalan már működő intézményként küldött követeket, elsősorban a nagyprépostok személyében (1634: Kapossy János, 1637: Sobry Márton, 1642: Gorup Ferenc, 1662, 1681: Szakonyi János, 1687: Nagymihályi Ferenc). 1646–1655 között Gorup nagyprépost novi címzetes püspökként a felsőtáblán ült. Második káptalani követként 1642-ben Szalay János olvasókanonok jelent meg, aki 1646-ban (Gorup említett püspöki kinevezése miatt) már egyedül képviselte testületét, habár ez évben további két kanonoktársa is megjelenhetett az alsótáblán: Húsvéth [Pascha] Ambrus rajki prépostként, Berkes Péter pedig bátai apátként. Az 1649. és 1655. évi diéták káptalani követeként csak feltételezhető Gallovich István olvasókanonok, aki 1659-ben már nagyprépostként ugyancsak képviselhette a testületet.⁹⁹ 1662-ben és 1681-ben Szakonyi János nagyprépost (mindkét évben egyúttal kompilátor), 1687-ben pedig Nagymihályi Ferenc nagyprépost volt a testület diétai követe. Veszprém esetében tehát egyértelmű, hogy a nagyprépost, másodsorban pedig az olvasókanonok volt a követük.

A veszprémi székeskáptalan kapcsán szükséges röviden utalni a középkori Magyar Királyság igen fontos, de a 16. században teljesen elenyészett társaskáptalanjára, a (székes)fehérvárirra is.¹⁰⁰ Az egykor 34 kanonokból álló, *exempt* testület préposti címét ugyan is 1630 után rendszeresen (ha nem is kizárólag) a veszprémi nagyprépostok és olvasókanonokok (Kapossy János, Szalay János, Gallovich István, Szakonyi János) viselték, akiket diétai megjelenéseik alkalmával e címükkel is feljegyeztek.

Zágráb

A zágrábi káptalan a katolikus egyházszervezet horvát–szlavón, illetve magyar részeinek eltávolodása mellett is integráns részét képezte a hazai egyházi intézményrendszernek. A testület 16. századi létszámcsökkenése más magyarországi káptalanokhoz viszonyítva csekélynek mondható, 32 középkori stallumhoz képest 28-at betöltöttek a vizsgált időszakban. A stallumok sorában a nagyprépost, az olvasó- és az éneklőkanonok után kisprépostként a császári prépost következett, majd a székesegyházzal együtt 11 főesperesség,

⁹⁷ 1578: ÖStA HHStA. Ungarische Akten. Comititalia. Fasc. 384. Konv. B. (fol. 16–17.) 16'. Vö. MOE VI. 191. 1580: Štátny archív v Banskej Bystrici [Besztercebányai Állami Levéltár]. Pracovisko Archív Kremnica [Körmöcbányai Fióklevéltár]. Magistrát Mesta Kremnica [Körmöcbánya város tanácsa]. Fon. 34. Fasc. 3. Nr. 234. (A forrás másolatát H. Németh Istvántól kaptuk, segítségét köszönjük.)

⁹⁸ 1583: MOE VII. 138. 1601: MOE IX. 487. 1602–1604: MOE X. 83., 200., 430. 1619: Guszarova: A 17. századi magyar országgyűlések, 103. 1622: uo. 107. 1630: uo. 111.

⁹⁹ Sajnos rá vonatkozóan egyetlen országgyűlési követi megbízásra utaló adatunk sincs. Követté választása azonban nagyon is életszerű volna a káptalan korabeli viszonyai között.

¹⁰⁰ Középkori jelentőségéről, tagságáról lásd Köblös Kózsef: *Az egyházi középréteg Mátyás és a Jagellók korában (A budai, fehérvári, győri és pozsonyi káptalan adattárával)*. Bp., 1994. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 12) 12. skk.

végül az őrkanonoki tisztség – amely azonban jövedelmét tekintve az olvasó- és éneklőkanonok között helyezkedhetett volna el.

A káptalan társadalmi rekrutációját, a kanonokok képzettségét, tevékenységét és a tipikus kanonoki életutakat tekintve nem volt nagy az eltérés más magyarországi székeskáptalanokhoz képest. A személyek más káptalanok irányába való mozgása azonban csekély volt, a testület tagjai számára az előmenetel a káptalanon belüli előrelépésre korlátozódott, a pálya csúcását címzetes vagy hódoltsági püspökségek, végső soron pedig maga a zágrábi püspöki méltóság megszerzése jelentette. Míg azonban a kanonoki réteg jövedelmében és életszínvonalában a magyarországi átlagot csaknem meghaladta, a zágrábi püspökség a 17. század folyamán a leggyengébb jövedelmű hódoltsági püspökségekkel szemben is alulmaradt.¹⁰¹

A zágrábi káptalan diétai képviselője egyfelől a magyarországi mintát követte: alapvetően két-két diétai követet küldött a testület. Közöttük mintegy fele-fele arányban találunk olvasó- (1608, 1609: Napulji Boldizsár, 1613: Jaguštić Pál, 1649: Rátkay György), éneklő- (1642: Dianesevich Miklós, 1646: Oboroczy Márton) és őrkanonokokat (1649: Oboroczy Márton), illetőleg főespereseket.¹⁰² Zágráb egyedisége, hogy 1609 és 1649 között egy-egy kanonoki követet gyakran a horvát-szlavón rendek diétára kiküldött követei között is megtalálunk, esetükben tehát kettős megbízatásról volt szó: a székeskáptalannal egyidejűleg a szabortól is kaptak követi megbízólevelet és instrukciót. Ilyen kettős megbízást kapott az 1600., 1601., 1609., 1613. és 1618. évi diétákra Napulji Boldizsár előbb olvasókanonokként, majd két alkalommal már nagyprépostként, 1625-ben pedig Vinkovich Benedek nagyprépost, aki 1630-ban már a horvát-szlavón rendek felsőtáblai követe volt. Kettős megbízást nyert 1630-ban Somogyi János vaskai főesperes, 1634-ben Bogdán Márton székesegyházi főesperes, és végül 1649-ben Rátkay György olvasókanonok. A korábbi, közbeeső és későbbi diétákon ilyen személyi átfedés a horvát-szlavón rendi, illetve a zágrábi káptalani követek között nem volt.¹⁰³

Zágráb esetében külön figyelmet érdemel még a nagyprépost diétai helye is. A zágrábi nagyprépostok az 1625. évi diétáig bármely más székeskáptalanhoz hasonlóan káptalanjukkal együtt képviselheték testületüket az alsótáblán. 1625. december 4-én azonban Vinkovich Benedek nagyprépostot a felekezeti ellentétektől terhelt légkörben, a törvénycikk véglegesítése során váratlan bántalmazás érte. Amikor a rendek küldöttségének elnökeként a felsőtábla számára átadta az alsótáblán többségben lévő protestáns rendek által a katolikus fél sérelmére kiegészített vallásügyi cikkeket, a katolikusok részéről

¹⁰¹ Molnár: *Magyar hódoltság*, 231–241.

¹⁰² 1608: Ottavicius György székesegyházi, Jalkoczi Miklós kamarcsai, 1630: Somogyi János vaskai, 1634: Bogdán Márton székesegyházi, 1655: Skerlec János bekcsényi, 1662: Bedekovics Lajos székesegyházi, 1681 és 1687: Selischevich István bekcsényi, 1687: Sidich Simon Juda csázmái főesperes.

¹⁰³ Vö. 1608: Benda: *A királyi Magyarország*, 324.; 1619: *Acta comitialia regni Croatiae Dalmatiae Slavoniae. Hrvatski saborski spisi*. Ed. Ferdo Šišić. Vol. V. 1609–1630. Zagreb, 1918. (Monumenta spectantia historiam slavorum meridionalium 43) 218–219.; 1622: uo. 318–321., 1642: *Zaključci hrvatskog sabora. Prothocolla generalium congregationum statuum et ordinum regnorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae*. I–III. Ed. Josip Buturac et al. Zagreb, 1958–1961. I. (1631–1693) 95., 101. 1646: uo. 130. 1655: uo. 196. 1659: uo. 237. 1662: uo. 260. A kérdést érinti továbbá Varga Szabolcs: *Zrínyi Miklós országai. Rendiség és katolikus megújulás Horvátországban és Szlavóniában a 17. század első felében*. In: *Zrínyi Miklós emlékkönyv*. Szerk. Bódvai András. Bp., 2022. 40–43.

óvást emelt a protestánsok által beírt kitételek ellen.¹⁰⁴ A történeteknek a horvát szakirodalomban elterjedt másik értelmezése szerint Vinkovich a vitatott hovatartozású Muraköz zágrábi egyházmegyéhez való tartozása mellett szólalt fel erélyesen, dicsérve a zágrábi püspökök itteni ellenreformációs tevékenységét.¹⁰⁵ Az alsótábla tárgyalásaira visszatérve a protestáns követek nekirontottak, és habár az ablakon nem dobták ki, de alaposan helybenhagyták, haját és szakállát is megtépték. A katolikus többségű felsőtábla Pázmány érsek vezetésével az eset jóvátételét követelte, így a tetteseket bocsánatkérésre kötelezték. A nagyprépost diétai helyét az 1625. évi 61. cikkellyel szabályozták, amely a szakirodalomban elterjedt eddigi értelmezésekkel¹⁰⁶ és a Corpus Iuris Hungariciben szereplő, félrevezető magyar fordítással¹⁰⁷ szemben azt rögzítette, hogy a zágrábi nagyprépost, azaz maga Vinkovich Benedek kapjon életének tartamára (!) ülés helyet a mágnások között. A cikkely egyúttal (a nagyprépost helyétől függetlenül) kimondta azt is, hogy a horvát-szlávon rendek egyik követe a felsőtáblán lehet jelen, többi követük pedig továbbra is az alsótábla tárgyalásain vesz részt.¹⁰⁸ A zágrábi nagyprépostok közül Vinkovichot tehát 1630-ban és 1634-ben kell a felsőtáblán keresnünk, utóbbi esetben itteni megjelenésére időközben elnyert pécsi püspöki címe is feljogosította. A fennmaradt diétai listák, a horvát szabor kiadott jegyzőkönyveinek vonatkozó részei, illetve egy fennmaradt káptalani követi megbízólevél tanúsága szerint 1637 után az addigi helyzet állt vissza, és a zágrábi nagyprépostok nem törekedtek a felsőtáblai megjelenésre. Bogdán Márton 1637-ben, Dianesevich Miklós pedig az 1646., 1655. és 1662. évek diétáin egyaránt a prépostok sorában, a zágrábi káptalan követeként szerepelt. Ahogy alább (A szerzetesrendek képviselője: pálos, bencés és jezsuita jelenlét alfejezetben) részletesebben is olvasható, 1655-ben és 1659-ben Dianesevich az alsótáblán került rangvitába a pálos főper-

¹⁰⁴ A protestánsok vallásszabadságuk megerősítése érdekében az „örök időkre” kiegészítést írták be a törvényszövegbe alsótáblai többségüket kihasználva az 1608. évi koronázás előtti 1. cikkelyre, illetve a koronázási hitlevél 6. pontjára vonatkozóan. Az esetről legújabban lásd Pálffy Géza: Megerősített lojalitás. A bécsi udvar és a magyar rendek az 1625. évi soproni koronázódiétán. In: *Amikor Sopronra figyelt Európa*, 73–75. Vö. Fazekas: Országgyűlés, 229–230.

¹⁰⁵ Margalits Ede: *Horvát történelmi repertórium*. I–II. Bp., 1900–1902. I. 112–113. Vö. Ljudevit Ivančan: *Podatci o zagrebačkim kanonicima. Pretipkao Kamilo Dočkal*. Zagreb, 1924. [Kézirat.] Zágrábi Érseki és Főszékeskáptalani Levéltár. Nr. 718. (Másolatát Varga Szabolcs bocsátotta rendelkezésünkre, segítségét köszönjük.) A Muraköz (mint bekcényi főesperesség) zágrábi egyházmegyén belüli helyzetéről lásd Molnár: *Magyar hódoltság*, 221. skk.

¹⁰⁶ Újabb Szijártó: *A diéta*, 417–418., Fazekas: Országgyűlés, 229–230., amely az esetet is részletesebben ismerteti. A téves értelmezést korábban magam is átvettem. Kádár Zsófia: Szerzetesrendek a 17. századi magyar országgyűléseken. In: *Rendi országgyűlés – polgári parlament*, 67–80.

¹⁰⁷ CIH 1608–1657, 271. A cikkely nem említi a zágrábi nagyprépost esetleges vránai [aurániai] perjeli címét, a Vinkovich számára biztosított felsőtáblai ülés helyet nem ezzel állt kapcsolatban. Vö. Szijártó: *A diéta*, 417.

¹⁰⁸ 1625. évi 61. tc. „Praepositus ecclesiae Zagrabienensis per regales literas ad comitia vocandus: isque et unus nuntiorum regni Sclavoniae inter praelatos, barones et magnates locum et vocem habeant. Denique ob certos, eosque rationabiles respectus status et ordines unanimiter concludunt, ut imposterum futuris semper temporibus praepositus Zagrabienensis *pro tempore existens* [kiemelés: K. Zs.] peculiaribus literis regalibus vocetur ad comitia et inter magnates locum et vocem habeat: §. 1. Similiter unus ex ablegatis regni Sclavoniae, inter magnates vocem habeat: reliquis ablegatis inter regnicolas solitum locum et suffragium retinentibus.” CIH 1608–1657, 270.

jelekkel.¹⁰⁹ Boczak Mihály nagyprépost 1681-ben nemcsak a diétai listán szerepelt a prépostok között, hanem eredetiben fennmaradt káptalani követi megbízólevele is.¹¹⁰ Utóbbi kétséget kizáróan alátámasztja, hogy a káptalani testületet képviselte, ezt pedig csakis azon az alsótáblán tehette meg, amelyre az őt delegáló intézmény meghívót kapott. Mindezzel együtt már az 1687. évi diéta idején fellelhetők a törvénycikk később elterjedt értelmezésének nyomai, amely szerint a felsőtáblai ülés helyre való jogosultság a mindenkori zágrábi nagyprépostokra vonatkozna.¹¹¹ A nagyprépostok helyzete azonban a 18. századi országgyűléseken sem volt teljesen egyértelmű.¹¹²

Csázma

Az 1232-ben alapított csázmai társaskáptalan eredetileg egy 12 fős önálló testület volt, amelynek csupán a prépostja volt a zágrábi székeskáptalannak is tagja. Azonban a székhely oszmánok általi elfoglalása előtt, 1548 körül a testület Zágrábba menekült, és tagsága saját közösségét, egyházi felszereléseit és levéltárát megőrizve, javadalmas papságként a székeskáptalan részévé vált. A tagok száma általában 9 volt, és a székesegyházi liturgia ellátása mellett hiteleshelyi tevékenységet is végeztek. Többben közülük karrierjük újabb lépcsőjeként zágrábi kanonoki stallumot nyertek.¹¹³

A csázmai káptalan önálló diétai meghívása 1646-tól tűnik fel a forrásokban, ekkortól kezdve viszont rendszeresnek mondható. Ebben az évben a társaskáptalan a diétai listákon már önálló testületként szerepelt, habár követei azonosak voltak a zágrábi székeskáptalan követeivel (Dianesevich Miklós, Oboroczy Márton). Ez az egybeesés fordult elő 1687-ben is, amikor az egyik zágrábi káptalani követ, Seliscsevics István volt egyúttal a csázmai káptalani kiküldött is. 1655-ből a csázmai káptalannak csak meghívásáról tudunk, követeinek személyét nem sikerült azonosítani.¹¹⁴ A legérdekesebb az a két diéta, amelyekre a társaskáptalan önállóan küldött követeket. 1662-ben Pogledich György zágrábi kanonokot, csázmai főesperest bízták meg, aki egyúttal Petretics Péter zágrábi püspök egyik követe is volt, és a kompilátorok közé is megválasztották.¹¹⁵ 1681-ben a társaskáptalan követe Dojčić István zágrábi kanonok, csázmai prépost volt.¹¹⁶

¹⁰⁹ *Inchoatur acta Ordinis sub generalatum reverendissimi patris, fratris Nicolai Staszewsky canonice in capitulo generalis electi 1640.* Eötvös Loránd Tudományegyetem. Egyetemi Könyvtár Kézirattára (= ELTE EKK) Ab. 154. Tom. I. (= Acta Paulinorum I.) 307^{r-v}.

¹¹⁰ Zágrábi káptalan megbízólevele. 1681. április 20. MNL OL A 95. Acta Diaetalia. 1681. évi országgyűlés iratai. fol. 171–172.

¹¹¹ Acta Paulinorum I. 305^r. Dianesevich 1659. évi szupplikációja. Wesselényi Ferenc nádor 1659. december 16-i oklevele és a pálosok 1687-re datálható vitairata elé 1687-ben írott rövid bevezető szövege megenged ilyen értelmezést.

¹¹² Lásd Szijártó: *A diéta*, 417–418.

¹¹³ Molnár: *Magyar hódoltság*, 222., 232., 237.

¹¹⁴ Guszarova: *A 17. századi magyar országgyűlések*, 129.

¹¹⁵ Uo. 136. A testület neve tévesen „Chornensis” alakban szerepel.

¹¹⁶ A forrásokban teljesen eltorzult megnevezése („Ex capitulis [...] Csanadiensi Stephanus Bosics canonicus”) a zágrábi káptalani névtár és Dojčić kispréposti tisztsége alapján meggyőzően korrigálható. Vö. Adattár.

A káptalani testületek sorát áttekintve, amint már fentebb utaltunk rá, 1608 ősze és 1688 között 211 alsótáblai egyházi követ nevét azonosítottuk. Közülük 159 klerikusról tudjuk, hogy a diéták idején kanonokok voltak, és soraikból 116 személy legalább egy diétán káptalanja követeként tűnt fel. Ezek a számok nem csak az elvégzett adatgyűjtés jelentőségét mutatják: a bevezetőben említett módszertani nehézségek miatt a káptalani követekről alkotott képünk továbbra is töredékes, ami végső soron ennél nagyobb létszámot, akár jóval több alsótáblai kanonokot sejtet.

A címzetes apátok és prépostok az alsótáblán

A 17. századi magyarországi egyházi középréteg boldogulását – amint már szó esett róla – a 16. század végére megszűnt egykori szerzetesi intézmények és társaskáptalanok jövedelmei nagymértékben segítették.¹¹⁷ A középkori Magyar Királyság területén korábban létező mintegy 250 kolostor és társaskáptalan címei közül Molnár Antal kutatásai alapján 90-100 titulus maradhatott fenn. Ezeknek a címeknek és javadalmaknak tagolt rendszere, sajátos rangsora alakult ki, és a titulusok megszerzése a kanonoki-középpapi réteg karrierépítésének, vagyongyarapításának egyik legfontosabb eszközévé vált. A 17. században szinte kizárólag az uralkodók által adományozott címekhez csak az esetek töredékében járult számottevő birtokállomány és jövedelem, az egykori javak felkutatása gyakran e század címzetes apátjaira, prépostjaira maradt. A középkori apáti-préposti titulusok és a társaskáptalani kisprépostságok egy része a 17. században működő káptalanokba olvadt, így e testületek kanonokjait gyarapították a megmaradt jövedelmek, mint ahogy Esztergom, Eger és Győr káptalanjainak fentebb már említett kispréposti stallumai esetében. A jobban jövedelmező egykori szerzetesi javadalmak egy része viszont elvált a középpapi rétegtől, élvezője nem egy-egy kanonok volt, hanem a század elejétől Magyarországon igen látványos intézményi gyarapodáson áteső Jézus Társasága, és az 1639-ben idehaza újjászervezett bencés rend. Az egyházi középréteg egyes tagjainak adományozott címek közül csak elvétve akadt olyan, amely birtokosának önmagában is elegendő jövedelmet és akár lakóhelyet is kínált, mint a csornai, jászói, leleszi vagy a türjei prépostság. Általánosnak inkább azt tekinthetjük, hogy e címek jövedelemkiegészítésül és birtokosuk tekintélyének növelésére szolgáltak, amivel szorosan összekapcsolódott a személyes diétai meghívásra való jogosultság is. A megmaradt vagy a hódolt országrészbe eső javadalmak egy része ugyanis (mint a tapolcai, a lekéri, a jáki vagy a murakeresztúri) inkább csak közepes volt, másoknak pedig semmiféle anyagi vonzata nem maradt, csupán címüket viselte egy-egy kanonok.

Már többször utaltunk rá, és az itt leírtak is egyértelművé teszik, hogy a „kanonokok” és a „címzetes apátok-prépostok” mint társadalmi csoport különválasztása teljesen értelmetlen volna. Az efféle titulussal rendelkező egyháziak diétai meghívása mégis figye-

¹¹⁷ A témáról alapvető lásd Molnár: *A bátai apátság*, 25–37.

lemre méltó, részben a hiányos adatsor mellett is szembeötlő nagy létszámingadozásuk miatt. Előbb azonban összegezzük a rendelkezésre álló adatainkat.

1608 ősze és 1688 között 148 olyan alsótáblai követséget regisztráltunk, amelynek alapját apáti-préposti cím viselése jelentette, de ezek egy részével – akár több mint felével is – káptalani követi megbízás is együtt járt.¹¹⁸ Életszerűbb az alsótáblai klérus csoportját a káptalani követek felől megközelíteni: a 211 fős csoport háromnegyede (159 fő, lásd a 3. táblázat 1–3. sorát) bírt kanonoki stallummal diétai szereplése idején, és több mint fele (55%, 116 fő, lásd a 3. táblázat 2–5. sorát) kapott legalább egy alkalommal megbízást saját káptalanjának diétai képviselőjére. Címzetes apátságot vagy prépostságot birtokolt a vizsgált kanonokok zöme, de csak egy kisebb létszámú csoportot alkottak azok a diétai szereplők, akiknek meghívása-megjelenése kizárólag (vagy elsősorban) apáti-préposti címükhöz kötődött. A rekonstruált diétai listák esetenként – különösen az 1642-es, 1655-ös és 1681-es években – igen hosszú felsorolásai az apátságok és prépostságok tekintetében azt a hamis képzetet kelthetnék, hogy az alsótáblai klérus tömegei érkeztek személyes meghívóval – a kettős vagy akár hármas címviseléseket és a párhuzamos káptalani követi megbízásokat (sőt, esetleg egyéb megbízást, mint például távol lévő főpapi követséget) is figyelembe véve azonban ez a kép árnyalható. Az apáti és préposti titulusok elvételre világi kommandátorok alsótáblai megjelenésére is lehetőséget kínáltak. A táblázatban a teljesség kedvéért tüntettük fel a valódi szerzetesi közösségek képviselőit (pálosokat, bencéseket, jezsuitákat) is.

3. táblázat. Az ismert alsótáblai egyháziak megoszlása a meghívás/megjelenés jogcíme szerint, 1608–1688

Sorszám	Meghívás/megjelenés jogcíme	Fő
1.	Káptalan követeként biztosan azonosítható (legalább egyszer)	116
2.	Címzetes apáti-préposti szereplése mellett káptalani követként feltételesen azonosítható	14
3.	Címzetes apáti-préposti szereplése azonosítható (de káptalani követi megbízása nem)	29
4.	Címzetes apáti-préposti szereplése azonosítható (de egyidejű káptalani tagsága nem ismert)	3
5.	Apátság-prépostság világi kommandátoraként szerepel	2
6.	Valódi szerzetes (szerzetesrendet képvisel)	29
7.	Egyéb/bizonytalan	18
Összesen		211

A diétai listákban három nem működő székeskáptalan, kilenc egykori társaskáptalan és összesen 43 bencés, premontrei, ciszterci, ágostonos, bazilita, illetve időszakosan pálossá váló, megszűnt kolostor apáti-préposti címét olvashatjuk, ami a fentebb jelzett

¹¹⁸ A káptalani követek azonosításának – a tanulmány elején említett – nehézségei miatt pontos arány nem adható meg.

mintegy 90-100 címnek bő felét adja. Közülük a már említett legnagyobb jövedelmű javadalmak birtokosait a diétákon is csupán apáti-préposti címük révén láthatjuk, mint Kálly Péter (1619) vagy Szenttamási Máté (1655) csornai prépostot, a gyengeelméjűnek ismert gersei Pethő Ferenc jászói prépostot (1619, 1622, 1625, 1630, 1634, 1637, utóbbi két alkalommal vagy talán többször is csak követtel képviseltette magát), valamint a több diétán kompilátornak is megválasztott leleszi prépostokat, Telekessy Istvánt (1622, 1625, 1630, 1634, 1637), illetve Somogyi Ferencet (1655, 1659). A leggyakrabban előforduló tisztségekhez tartozott még a bátai apátság, amelynek három apátja is (1646: Berkes Péter, 1649: Pálffy Tamás, 1618, 1619, 1622, 1624: Szlatinay György) kizárólag e címmel szerepelt több diétai névsorban. A bélháromkúti (1646, 1649: Ajtay Darkó János, illetve feltehetően Maurovich Mihály egyes követségei), a pécsváradi (1659: Bartók István, 1646, 1649: Mihályi István) és a pilisi (Füley Farkas Tamás 1608–1637 közötti követségeinek zöme) apátok között ugyancsak akadnak hasonló példák. A ritkábban feltűnő apáti-préposti titulusok birtokosai nagy közös halmazt alkottak a káptalani követekkel, amely minőségük az alsótáblai szereplés szempontjából „felülírta” további titulusaikát és meghatározta üléshelyüket is. A diétai listákban időről időre feltűnő „(titulares) praepositi et abbates” sorokban tehát az imént felsorolt címek birtokosait, főként az említett személyeket tekinthetjük meghatározónak (lásd 4. táblázat)¹¹⁹.

4. táblázat. Az alsótáblán címzetes apátokként-prépostokként szereplők követségeinek megoszlása a címek (javadalmak) szerint, 1608–1688

Cím	Birtokos	Szereplés	Fő	Cím	Birtokos	Szereplés	Fő
aradi pr.	tk.	5	2	pásztói a.	OSB	9	4
bácsi pr.	szk.	1	1	pécsi pr.	szk.	3	2
bakonybéli a.	OSB	1	1	pécsváradi a.	OSB	10	5
bátaai a.	OSB	9	4	pilisi a.	OCist	10	2
bélháromkúti a.	OCist	9	3	pornói a.	OSB	4	2
csornai pr.	OPraem	3	2	rajki pr.	OPraem	2	1
csúti pr.	OPraem	2	1	sági pr.	OPraem	4	3
dömösi pr.	tk.	2	2	sári a.	OSB	4	3
fehérvári pr.	tk.	7	4	savnikai a.	OCist	4	3
felhévizi pr.	tk.	1	1	siklói a.	OSA	4	1
felsőörsi pr.	tk.	2	2	szekszárdi a.	OSB	3	3
földvári a.	OSB	4	3	szentgotthárdi a.	OCist	2	2
hatvani pr.	OPraem	4	3	szentjobbi a.	OSB/OSPPE	1	1
hrapkói a.	OSA	1	1	szentmártoni a.	OSB	9	1

¹¹⁹ A 4. táblázat 2. és 6. oszlopában (Birtokos) az apátságok-prépostságok középkori birtokosait jelöltük, a használt rövidítések: OCist: ciszterci, OPraem: premontrei, OSA: ágostonos, OSB: bencés, OSPPE: pálos rend, szk.: székeskáptalan, tk.: társaskáptalan. (A pr.: prépost, az a.: apát.)

Cím	Birtokos	Szereplés	Fő	Cím	Birtokos	Szereplés	Fő
jáki a.	OSB	1	1	szkalkai a.	OSB	2	1
jászói pr.	OPraem	7	2	taplocai a.	OSB	8	6
kácsi a.	OSB	1	1	tihanyi a.	OSB	6	4
kapornaki a.	OSB	3	3	titeli pr.	tk.	3	2
lébényi a.	OSB	1	1	türjei pr.	OPraem	2	2
lekéri a.	OSB	5	4	vágújhelyi pr.	OSA	7	3
leleszi pr.	OPraem	15	7	váradhegyfoki pr.	OPraem/ OSPPE	6	4
liptói pr.	(tk.)	2	2	veszprémi pr.	szk. ¹²⁰	1	1
ludányi a.	OSB	2	1	visegrádi a.	bazilita/OSB/ OSPPE	1	1
madocsai a.	OSB	2	2	zalavári a.	OSB	5	4
mislyei pr.	tk.	1	1	zebegényi a.	OSB	2	2
monostori a.	OSB	1	1	zirci a.	OCist	6	2
murai a.	OSB	1	1	zsámbéki pr.	OPraem	1	1
óbudai pr.	tk.	3	3				

A címzetes apátok és prépostok mint személyes meghívóval érkezők maguk kényszerültek fedezni diétai tartózkodásuk költségeit, ami az országgyűlések idejére jellemző „drágaság” miatt akár komoly anyagi teher is lehetett.¹²¹ Talán nem tévedünk, ha azt feltételezzük, hogy nem minden apátot és prépostot töltött el maradéktalan lelkesedéssel a királyi meghívó átvétele. Ráadásul a címzettek köre időről időre változott is, amit a politikai körülmények is befolyásolhattak. Egy-egy diétán regisztrálható létszámuk azonban csak az alsótáblai egyháziak teljességét tekintve ismerhető meg és értékelhető.

Az alsótáblai egyháziak létszáma

Az alsótáblai egyháziak esetében a meghívottak és megjelentek pontos létszámának meghatározása szinte lehetetlen. Nemcsak a forráshiány, hanem az egy-egy személy által egyidejűleg viselt több tisztség, akár (címzetes) püspökség, kanonokság és apáti-prépos-ti javadalom is nehezíti a kérdést. Fazekas István legújabb összefoglalójában az utóbbi csoporton belül extrém létszámingadozásokat feltételezett, és az alsótáblai klerikusok eseti létszámnövekedése mögött akár politikai célokat is elképzelhetőnek tartott.¹²² Míg

¹²⁰ A testület 1630. évi újjászervezése előtti adat, ezért címzetesnek tekinthető.

¹²¹ Bény János és Berdóczy György levele a győri székeskáptalannak. Pozsony, 1649. február 19. GyEL GyKHL Theca XLII. Nr. 5336. Vö. Kádár Zsófia – Fazekas István: *Bény János győri nagyprépost az 1649. évi pozsonyi országgyűlésen.* [Megjelenés előtt. Forrásközlés, 1. sz.]

¹²² Fazekas: Országgyűlés, 194.

az előbbi feltevésre az általunk rekonstruált diétai adatsorok némileg rácáfolnak, az utóbbi megállapítás mellett több további érvt is fel tudunk sorakoztatni.

Az 1622. évi soproni országgyűlés megnyitása után a katolikus többségű felsőtábla és a protestáns többségű alsótábla között a nádorválasztás kérdése kapcsán alakult ki ellentét, ami rövidesen a protestáns álláspont győzelmével és Thurzó Szaniszló nádorrá választásával zárult. A nádori tisztség betöltését az alsótáblán csak az e kérdésben (is) elszigetelődő egyháziak kívánták megakadályozni.¹²³ Sajnos e diéta káptalani követeinek névsorát nem ismerjük, de a meghívott 15 apát és prépost között kilenc kanonokot is azonosíthatunk, közöttük három esztergomi kanonokkal, akik (esetleg további, káptalani követként kiküldött társaikkal együtt) érsekük politikai törekvéseinek alsótáblai faktorai-ként is működhetnek.

Az 1625. évi koronázódiéta összehívását (Thurzó halála miatt) ismételten a nádorválasztás igénye, az uralkodó, II. Ferdinánd részéről pedig fia magyar királlyá koronázásának szándéka indokolta.¹²⁴ Az utóbbi érdekében Pázmány a protestáns rendek ellenében minden tekintélyét latba vetette. Az alsótáblára invitált 17 apát és prépost mellett hét kanonoki követ azonosítható biztosan. A szembetűnő ebben az esetben is az esztergomi káptalan tagjainak nagyszámú jelenléte, amelyre az esztergomi érseknek bizonyosan volt ráhatása. Az alsótáblán Lippay György és Püsky János a káptalan követeiként, mellettük Dubovszky György vágújhelyi prépostként, Szlatinay György pedig bátai apátként jelenhetett meg. Ugyanekkor a főpapság sorait is három esztergomi kanonok gyarapította: id. Sennyey István váci, Posgay János boszniai és Lósy Imre csanádi püspök (aki a diéta idején kapott kinevezést a váradi püspökségre). Ugyanezen diéta egyik mozzanata a felső- és alsótáblán ülő kanonokok közötti együttműködésre is példát szolgáltat. III. Ferdinánd soproni koronázásával kapcsolatban két, az esztergomi kanonokokhoz köthető, de név nélkül Nagyszombatba küldött levél is fennmaradt. Az első, amelyet az aláírás szerint a káptalan diétai követei jegyeztek, a káptalan biztosan azonosítható követe, Püsky János kézírása.¹²⁵ A második levél Lósy Imre kezétől származik, aláírása szerint „frater”-eiknek küldik haza Sopronból Nagyszombatba.¹²⁶ Mivel azonban az aláírás nem utal arra, hogy a káptalan követei lennének a szerzők, feloldható a látszólagos ellentét Lósy váradi püspöksége és esetlegesen feltételezett alsótáblai követi megbízása között. Lósy ugyanis – a levél szerzője – esztergo-

¹²³ Frankl [Fraknói] Vilmos: *Pázmány Péter és kora*. I–III. Pest, 1868–1872. II. 9–12. Vö. Pálffy Géza: Egy elfelejtett kiegészítés a 17. századi magyar történelemben. Az 1622. évi koronázódiéta Sopronban. In: *Egy új együttműködés kezdete*, 33.

¹²⁴ Fraknói: *Pázmány Péter és kora*, II. 156. Vö. Pálffy: Megerősített lojalitás, 26–36.

¹²⁵ Az esztergomi káptalan követeinek levele az esztergomi káptalanhoz. Sopron, 1625. november 19. EFL EFML Lad. 96. Capsa 12. Fasc. 4. Nr. 42. A levél aláírása: „Reverendarum admodum dominationum vestrarum servitores fratres, ablegati ad comitia”. Püsky kézírásának azonosításához tőle ismert korábbi autográf iratot használtunk: ÖStA Hofkammerarchiv. Hoffinanz Ungarn. Rote Nr. 118. Konv. 1619. április. fol. 206–213.; Püsky János beadványai a Magyar Kamarához, mint teológiai hallgató támogatást kér tanulmányai folytatásához. 1619. április 10., április 28.

¹²⁶ Az esztergomi káptalan követeinek levele az esztergomi káptalanhoz. Sopron, 1625. november 27. EFL EFML Lad. 96. Capsa 12. Fasc. 4. Nr. 45. (A kanonokok megnevezése nélkül kiadta: Pálffy: Megerősített lojalitás, 113–114.). A levelet aláírása szerint „Admodum reverendarum dominationum vestrarum servitores et fratres, Capitulum in comitiis Soproniensibus constituti” küldik. Lósy kézírásának azonosítását Tusor Péternek köszönjük.

mi kanonokként és egyúttal püspökként a felsőtáblán ült, miközben a káptalan diétai követei, a már említett Lippay és Püsky az alsótáblán foglaltak helyet.

A kevésbé ismert 1634/1635. évi soproni diéta alkalmával ismét úgy tűnik, hogy az alsótáblai klérus Pázmány és a főpapság érdekeinek megfelelően lépett fel, és a protestánsok követeléseire ellenére a vallási sérelmek mellőzését kérte.¹²⁷ Ezen a diétán az 1620-as években jelzettnél is több, 21 apát és prépost meghívásáról tudunk, akik mellett még kilenc káptalan küldhetett követet. Az esztergomi káptalan hét kanonokjának szerepléséről vannak adataink, noha közülük csak Senkvczy Mátyásról tudjuk, hogy a káptalan követe volt.

Az esztergomi székeskáptalan nagyszámú részvétele, illetve az alsótáblai egyháziak csoportjának a címzetes apátokkal-prépostokkal történő „felhizlalása” néhány későbbi diétán is kimutatható, a jelenség tehát nem kizárólag Pázmány Péter érsekségéhez köthető. Lippay György érseksége idején az alsótáblai egyháziak csoportjának létszámbeli erősödése igencsak szembetűnő volt. 1646-ban 10 káptalan 16 követe mellett 16 címzetes apát-prépost és három szerzetes, 1655-ben 10 káptalan több mint 16 kiküldöttje mellett 25 címzetes apát-prépost volt azonosítható. Az utóbbi diétán a nádorválasztás lehetett az alsótáblai egyháziak mozgósításának egyik oka. Másrészt 1655-ben és 1659-ben a jezsuiták helyzetének (1608-ban kimondott birtokképtelenségüknek) törvénybe foglalt rendezése lehetett Lippay áhított, ám végül megghiúsult célja.¹²⁸

A vizsgált korszak végéről, 1681-ből állnak még rendelkezésre igen terjedelmes listák, amelyek összesen 19 káptalani követ és további 16 címzetes apát-prépost és egy pálos rendi követ alsótáblai szereplését tanúsítják. Az 1687-ből ismert, jóval rövidebb jegyzékek azt sejtetik, hogy e fontos diétán jóval kevesebb alsótáblai egyházi jelent meg: míg a káptalani követek száma 13 főre csökkent, a rajtuk kívül azonosítható címzetes apátok és prépostok csak öten voltak.

Összességében a 17. század alsótábláin feltételezhető egy stabilabb létszámú, 8-11 káptalani testület által delegált 10-19 fős káptalani követi csoport, és egy másik, a címzetes apátok és prépostok által dominált csoport, amelynek létszáma jellemzően 16-17 lehetett, habár 1655-ből ennél jóval több, 1687-ből pedig jóval kevesebb tagját sikerült azonosítanunk.

Az alsótáblai egyháziak diétai helye és tevékenysége

Az alsótábla ülésrendjét csak a korszak végéről ismerjük. A Gömör megyei követek 1681. évi diáriuma, illetve Dolny István és Pyber László esztergomi káptalani követek 1687-ben írott naplója alapján az első, legfontosabb asztalnál középen a személynök, mellette pedig a Királyi Tábla tagjai ültek.¹²⁹ A két fennmaradt ülésrend eltérő sorrendben, de hasonló

¹²⁷ Ráadásul Pázmány politikai riválisával, Esterházy Miklós nádorral szemben is érvényesítette saját érdekeit, és egy, a nádor ellenében megfogalmazott cikkelyt is beillesztettek az artikulusok közé. Fraknói: *Pázmány Péter és kora*, III. 101–107.

¹²⁸ Kádár Zsófia: *Soprontól Pozsonyig*, 473–543.

¹²⁹ A Gömör megyei naplóból ismert ülésrendről lásd Fazekas: *Országgyűlés*, 225–226. Az esztergomi kanonoki naplóban fennmaradt ülésrend: [Dolny István és Piber László esztergomi kanonokok naplója az 1687. évi országgyűlésről.] *Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár*. MS I. 202. [Coll. Batthyány. Cat. VI. Tit. I. a.] 1^r–3^r.

csoportosításban négy további, az elsőre merőlegesen felállított asztal ülésrendjét ismer-teti. 1687-ben a második asztalnál a káptalani követek és más alsótáblai egyháziak után a városi követek foglaltak helyet. A harmadik asztal mellett az alsó-magyarországi megyei követek, illetve a távol lévő főrendek és özvegy főrendű asszonyok követei kaptak helyet. A negyedik, feltehetően kisebb méretű asztal mellett 14 felső-magyarországi megye kö-vetei ültek. A „káptalani követek asztalánál”¹³⁰ az esztergomi, egri, nyitrai, pozsonyi, zágrábi, győri, veszprémi, vasvári és szepesi káptalanok tagjai ilyen sorrendben szerepeltek, majd a 10. helyen Krachun János sári apát, a 11. helyen Dusich Mátyás bácsi prépost ült (mindketten „abbas infulatus”-ként említve), a 12. helyen pedig a garamszentbenedeki konvent, amelynek követei azonban (lévén az esztergomi káptalani követekkel azonosak) nem itt ültek. A 13. helyen Barilovics Lajos pálos főperjelhelyettes, a 14. helyen Pepelka Stanislaus zágrábi kanonok, a pécsváradi apát követe, végül a 15. helyen a leleszi konvent jegyzője szerepelt.

A korszak diétai forrásanyagának teljes körű feltárása nélkül az alsótáblai egyháziak tevékenységéről nem tudunk átfogó képet alkotni, azért alábbi áttekintésünk csak vázlatos lehet. Fontos azonban előrebocsátani, hogy a rendi csoportok, azaz az alsótábla ese-tében: az egyháziak, a vármegyei követek, a városi követek, illetve a távol lévő főrendek és özvegy főrendű asszonyok követei mindegyikének szerepelnie kellett az egyes bizott-ságokban és küldöttségekben, és e rendi csoportok között az egyháziak – egyházi mivoltukból fakadóan – egyfajta elsőbbséget élveztek.

A kompilátorok szerepe az alsótábla munkájában, a törvényalkotás folyamatában alapvető volt.¹³¹ Ők végezték a sérelmek összeállítását, amelyek tárgyalása a korszak dié-táinak központi eleme, a felekezeti ellentétek láttelepe volt. A kompilátorok (vagy egy részük) a törvénycikkek végleges megszövegezésében is részt vettek. A kompilátorok lét-száma a század diétáin változóan alakult (42 és 73 közötti létszámokat is ismerünk), ahogy a soraikba bekerülő egyháziak száma is. Az egyháziak közül ugyanis minden diétán bevá-lasztottak néhány tagot, és ahogy a vármegyei követeknél, úgy az ő esetükben is azt látjuk, hogy a legtapasztaltabb, a diétai ügyekben is leginkább járatos, jellemzően már többedik országgyűlésükön jelen lévő személyek voltak. 1625 és 1646 között 2-6 egyházi kompilá-torról tudunk, 1649-ben és 1655-ben pedig négy egyházi volt a kompilátorok között. Az 1646., 1659. és 1662. évi diétákon a kompilátorok 12-17%-a volt egyházi (1646-ban 29-ből ötven, 1659-ben 63-ból tízen, 1662-ben 73-ból kilencen). 1681-ben minden korábbinál több, összesen 14 klerikust, 1687-ben viszont (az egyháziak alsótáblai tekintélycsökkenésének egyik jeleként) csak négy egyházit választottak kompilátorrá.¹³² Soraikból említhetjük a kanonokként jelen lévő Böythe Miklóst (kompilátor: 1618?, 1625, 1630, 1634), Senkvicz Máttyást (1630, 1634, 1637), Bény Jánost (1649, 1655), Mokcsay Andrást (1655, 1659, 1662), Szakonyi Jánost (1662, 1681), illetve több horvát kanonokot is, például Pogledich Györgyöt

¹³⁰ „In secunda tabula ad plateam venerabilium capitulorum ablegati.”

¹³¹ Fazekas: Országgyűlés, 208–209., 217.

¹³² Vö. [Szemere Pál Abaúj megyei követ:] *Diarium diaetae Posoniensis et alia adnotata per Paulum Szemere scripta. [1646].* ELTE EKK Coll. Kapr. A29. P. 198.; Adattár; Fazekas: Országgyűlés, 208–209.

(1662), Dvornikovich Mihályt (1681) és Selischevich Istvánt (1681, 1687). Érdemes megemlíteni, hogy nemcsak kanonokot, hanem a címzetes apáti-préposti csoport legelőkelőbb tagjait, két leleszi prépostot is megválasztottak kompilátorrá, Telekessy Istvánt (1634, 1637) és Somogyi Ferencet (1655, 1659). Valódi szerzetesekként csak alsótáblai pálosok kompilatori tevékenységéről tudunk: a pálos főperjel követeiként 1646-ban Ivanovics Pál és Petroviczy György, 1659-ben Vanoviczy János, 1681-ben pedig Fodoróczy Péter szerepelt a kompilátorok sorában.

A Királyi Tábla tagjai a korszak alsótáblai üléseinek mintegy tisztikaraként működtek, sajátos helyzetüket a diétai listákban külön cím alatt álló névsoruk és a már említett ülés-helyük is érzékelteti.¹³³ A Királyi Tábla tagjainak esetleges más diétai megbízását is ez a fontosabb minősége írta felül, tagjai az országgyűlésekre személyes meghívót kaptak. Ahogy az alsótábla elnöke, a személynök az ország egyik nagybírója volt, a Királyi Tábla tagjai is alapvetően egy országos hatáskörű bírói testületet alkottak. Soraikban 1681-ig mindig voltak egyháziak. Az 1687. évi országgyűlésen azonban a Királyi Tábla tagjai között már nem volt egyházi, a két érseki ülnök is két világi volt, prelátus pedig nem szerepelt a névsorban. Korábban az esztergomi érsek által kinevezett két ülnök egyike világi, a másik viszont egyházi, pontosabban esztergomi kanonok volt: Dallos Miklós (1618), Dubovszky György (1619–1625), Senkvicz Máttyás (1630, 1634), Rohonczy István (1646), Hoffmann Pál (1649), Szentgyörgyi Ferenc (1655), Szegedy Ferenc Lénárd (1659), illetve 1681-ből két kanonok, Jaklin Balázs és Péterffy András nevei ismertek, akik közül többen címzetes apátságot, prépostságot is viseltek táblai megbízásuk idején. Közülük Hoffmann Pál azért egyedi, mert 1649-ben már pécsi püspökként ült a Királyi Tábla asztalánál.¹³⁴

Az ülnökök mellett másik egyháziként a Királyi Tábla prelátusa tűnik fel 1630 és 1681 között.¹³⁵ Egyetlen évben, 1655-ben ráadásul két táblai prelátus is szerepel (Alsó-, illetve Felső-Magyarország részéről). A táblai prelátusok névsorából látható, hogy e tisztség viselői az egyházi középréteg legfelső, a főpapokkal is érintkező csoportjából kerültek ki, a kanonokok rendszerint apáti-préposti címmel is fel voltak ruházva, és többen címzetes vagy hódoltsági püspökséget is bírtak.¹³⁶ Az ő alsótáblai meghívásuk és megjelenésük figyelemre méltó, mivel az országgyűlés tagjainak körét meghatározó, többször említett 1608. évi cikkely rendelkezése ellenére a korszakban a címzetes és hódoltsági püspökök is mindvégig a felsőtáblán ültek. Bármilyen püspök alsótáblai jelenléte tehát atipikusnak mondható. Ezt erősíti az 1681-ben Sopronban kibontakozó alsótáblai vita is, amikor a rendek felléptek Balogh Miklós esztergomi kanonok, novi püspök, táblai prelátus köreikben való megjelenése ellen.¹³⁷ Holott nem ez volt az első ilyen eset, már 1646-ban és 1655-ben

¹³³ Guszarova: Vármegyei követek, 132. skk.; Fazekas: Országgyűlés, 296–298.

¹³⁴ Vö. Fazekas: Országgyűlés, 297.

¹³⁵ Az 1659. évből nem találtunk adatot.

¹³⁶ 1630: Böythe Miklós győri olvasókanonok, 1634: Böythe Miklós esztergomi kanonok, sági prépost, 1637: Senkvicz Máttyás esztergomi olvasókanonok, 1646: Kisdý Benedek váradi püspök, pozsonyi prépost, 1649: Pálfalvay János esztergomi olvasókanonok, tapolcai apát, leleszi prépost, 1655: Folnay Ferenc szendrői püspök, türjei és vasvári prépost (alsó-magyarországi prelátus), illetve Somogyi Ferenc leleszi prépost (felső-magyarországi prelátus), 1681: Balogh Miklós esztergomi olvasókanonok, novi püspök.

¹³⁷ Fazekas: Országgyűlés, 195.

is szerepeltek püspökök táblai prelátusokként. A kérdés, ahogy a Királyi Tábla működésének és országgyűlési szerepének feltárása is, további vizsgálatokat kíván.

A további kutatások szükségessége még inkább elmondható az alsótáblai egyháziak egyéb szereplései, feladatai kapcsán. Rendszeresen találkozunk velük az alsó- és a felsőtábla között üzeneteket, törvénytervezeteket továbbító küldöttségekben, sőt azok vezetőiként is, mint az 1625-ben pórul járt Vinkovich Benedek zágrábi nagyprépost esetében. A már említett paritás elve tehát a diétai küldöttségekben is érvényesült.¹³⁸ Meg kell említenünk továbbá, hogy esetenként az egyházi rend külön, kvázi bizottsági ülésére is sor került, ami az alsó- és a felsőtáblai tagok együttes tárgyalását jelentette, és a „konfesszióanalízis rendiség” magyar országgyűléseinek mindeddig alig vizsgált fórumát alkotta. Végül a főpapok mellett az alsótáblai egyháziak, közöttük is különösen az infulált, tehát püspöksüveg viselésére jogosult címzetes apátok és prépostok a király- és királynékoronázásokon is jelen voltak, a szertartások alkalmával nagy számban, akár látványos tömeget alkotva.

A káptalani követek egyébiránt az országgyűlések idejét más megyei és városi követekhez hasonlóan nagymértékben használták fel az őket delegáló testület ügyes-bajos dolgainak intézésére. Ennek érdekében nemcsak a számukra fontos, pártfogó püspököket, hanem a világi főméltóságokat is felkeresték. A szórványosan fennmaradt és alig feltárt levelezésanyag tanúsága szerint a káptalanok a diéták idején rendszeres, szoros kapcsolatban álltak követeikkel, tőlük folyamatos tájékoztatást vártak. Bény János győri nagyprépost és kanonoktársa, Berdóczy György 1649. évi pozsonyi követségéről fennmaradt néhány misszilis alapján mindebbe egy kis betekintést nyerhetünk.¹³⁹ A követek elsősorban saját püspökükkel álltak harcban, Draskovich György ellenében ugyanis (Lippay György érsek vezetésével) évek óta folyt eljárás különféle, részben a saját káptalanját is hátrányosan érintő üzelmei miatt. Az országgyűléssel párhuzamosan zajló rendkívüli törvényszéki ítélet méltán foglalkoztatta a győri kanonokokat. Sőt, a követek és az ott honmaradott „fráterek” együttműködésére szükség is volt, mivel (a levelek utalásai alapján) korábban már volt rá példa, hogy Draskovich püspök a kanonokok közötti félreértést használta ki, sőt ellentétet szított a maga érdekében. Másrészt a követek és káptalanjuk a saját földesúri joghatóságuk alatt álló győri polgársággal álltak szemben, az egyre öntudatosabb polgárközösség ugyanis szabad királyi városi jogokra áhítozott, és saját maga is menesztett követeket Pozsonyba. Bény és Berdóczy eredményesen kerestek és találtak pártfogókat a káptalan patonai várának és őrségének saját joghatóságuk alá történő visszavezetéséhez, e tekintetben a győri főkapitányokkal álltak vitában. Ügyüket a legfelsőbb körök, így a diétán a várakozásoknak megfelelően nádorrá megválasztott Pálffy Pál is felkarolta. A követek ugyancsak kisebb sikerként könyvelhették el, hogy Lippay Gáspár kamaraelnök az abdai jobbagyaira kivetett adó elengedését kieszközölte, amit Bény és társa az említett káptalani alattvalók fahordására való tekintettel kért. A levelezésből az is kiderül, hogy a diéta árfelhajtó ereje jelentős tehertétel volt még a káptalani követeknek is, nem beszélve a személyes meghívóval invitált címzetes apátokról és prépostokról,

¹³⁸ Fazekas: Országgyűlés, 235.

¹³⁹ Lásd Kádár–Fazekas: *Bény János*.

akik maguk fedezték költségeiket. A káptalanját országos ügyekben a diétákon is gyakran képviselő, tapasztalt Bény János is panaszkodott arra, hogy az ülések és ügyintézesek teljesen felborították az életritmusát: „Én bizony meguntam az itt való tekergést, két hete, hogy csak három óraker kezdők az ebédhez, még csak egyszer sem volt kedves ételém vagy álmom” – írta haza a diéta vége felé, 1649. május 10-én.¹⁴⁰

A szerzetesrendek képviselete: pálos, bencés és jezsuita jelenlét

A szerzetesrendek 17. századi története a 18. századra jellemző újjáépülés, terjeszkedés és sokszínűség szerényebb előzménye.¹⁴¹ A Magyar Királyságban a középkor végéről megörökölt, bár jócskán összezsugorodott intézményhálózattal csak az obszerváns ferences és a pálos rend bírt. Mellettük jelentek meg a század elején a jezsuiták, akik a korszak legnagyobb „nyertesei” lettek a szerzetesi intézményhálózat szempontjából: a Bécs-központú osztrák rendtartomány tagjaiként a Magyar Királyság egész területén számos rendházuk létesült, amelyekben 1700-ban már összesen 1278 rendtag szolgált.¹⁴² Ekkorra az országban már összesen 16 szerzetesrend működött. A visszatelepülő középkori eredetű rendek között monasztikusokként érkeztek a bencés, ciszterci és premontrei, koldulórendekként pedig az ágostonos, domonkos és (sarus, illetve sarutlan) karmelita rendek. További hat szerzetesrend újonnan telepedett meg: az irgalmasok, a piaristák, a szerviták, a kapucinusok, a kamalduliak és a trinitáriusok.

Pálosok

A vizsgált korszak magyar országgyűlésein az említett rendek közül csak a pálosok, a bencések és a jezsuiták szerepeltek. A sokat idézett 1608. évi koronázás utáni 1. cikkely közülük is egyedül a pálosokat nevesítette. Amint már utaltunk rá, az 1583. évi diéta meghívottjai között Ternavai István főperjel (*praepositus generalis*) is feltűnt, neve „ad praepositos” utolsó helyen állt, ami alsótáblai helyére utal.¹⁴³ Az 1608-tól feltárt adatsor és egy gyakran hivatkozott szakirodalmi hely, illetve forrás vizsgálata a pálos főperjel és a rend más tagjainak korabeli diétai helyét új megvilágításba helyezi.

Az 1613 és 1659 közötti diéták idejéből fennmaradt adatok meggyőzően tanúsítják, hogy az említett 1608. évi törvénycikkben személyes királyi meghívó kézhezvételére és szavazásra feljogosított főperjel helye az alsótáblán, a prépostok és apátok között lehetett.

¹⁴⁰ Kádár–Fazekas: *Bény János*. [Forrásközlés, 4. sz.]

¹⁴¹ Siptár Dániel: Sokszínűség vagy egységesség. Szerzetesek a 17. századi Magyarországon. In: *Katolikus egyházi társadalom a Magyar Királyságban a 17. században*, 143–168. A témát korábban önálló közleményben is feldolgoztam, de az alábbiakban a pálosokra és bencésekre vonatkozóan néhány újabb adattal pontosítom. Vö. Kádár: *Szerzetesrendek*.

¹⁴² Kádár Zsófia: *Jezsuiták a 17. századi Magyar Királyságban*. Az osztrák rendtartomány tagjai a magyar katolikus egyházi társadalomban. In: *Katolikus egyházi társadalom a Magyar Királyságban a 17. században*, 191–192.

¹⁴³ MOE VII. 138.

A 16–17. század fordulóján Bratulics Simon főperjel ugyan a felsőtáblán ült (1597-ben, 1608-ban mindkét diétán és 1609-ben is), de nem pálos rendi, hanem egyidejűen viselt zágrábi püspöki tisztsége alapján. A kivételesen hosszan főperjeli tisztséget viselő Zaicz János három ismert diétai szereplése (1613, 1622, 1625) közül az utóbbi két esetben tudjuk, hogy a meghívottak sorában az apátok között a hetedik, illetve a hatodik helyen állt. Gruskovich Márton főperjel 1634-ben (ebben az időszakban kivételes esethez) csak tisztsége megnevezésével a püspökök sorában utolsóként szerepelt a meghívottak között, de diétai megjelenésére nincs adatunk, a kényes döntéshelyzet valószínűleg ki sem alakult az ülésrend kapcsán. Stassewsky Miklós főperjel 1637. évi meghívása és megjelenése is bizonytalan. Borkovich Márton első főperjelsége idején 1646-ban két alsótáblai követet küldött maga helyett Ivanovics Pál és Petroviczy György pálos szerzetesek személyében, majd 1655-ben Ivanovics Pál, 1659-ben pedig ismét Borkovich egyaránt az alsótáblán kapta helyet, habár szándékukban állt a felsőtáblára átülni.

A főperjel a szentmártoni bencés főapáttal egyidejűleg minden bizonnyal 1662-ben kerülhetett át a felsőtáblára a prelátusok közé, amire a pálos rendi káptalanok iratai között fennmaradt egyik forrás alapján következtethetünk. Benkovich Ágoston főperjel neve 1681-ben a meghívotti listán a főpapok sorában, a püspökök után és közvetlenül a szentmártoni főapát előtt szerepelt, 1687-ben Mihalski Rafael titulusát ugyanezen a helyen találjuk, habár csak a diéta végén jelent meg, és alsótáblára küldött követe is ismert Barilovics Lajos személyében.

Az 1655. és 1659. évi eseményekről, az egyháziak közötti rangvitáról a pálos rendi káptalanok iratai között fennmaradt forrás félreértelmezése adott alkalmat, amelynek eredete feltehetően Molnár Szulpic kapcsolódó eszmefuttatása a szentmártoni főapát diétai üléséről és az azt övező (főként a 18. századból ismert) polémiáról.¹⁴⁴ A gyanús forráshely újraolvasása segít a kérdés megértésében.¹⁴⁵ A pálos rendi iratok között található a datálatlan, de tartalma alapján az 1687/1688. évi országgyűléshez köthető összeállítás, amely a pálos főperjel diétai helyéről, valódi prelátusi mivoltának és a szentmártoni bencés főapáttal szembeni elsőségének igazolásáról szól („Occassione comitorum et vocem patrum generalium infra specificanda inserenda censuimus”). Az egyetlen kéz által bemásolt, tízoldalas szöveg rövid bevezetője szerint a rangvita 1659-ben, Borkovich Márton főperjel és Dianesevich Miklós zágrábi nagyprépost között, az alsótáblán tört ki, ez adta a kiindulópontot a pálos főperjel diétai helyének tisztázásához.

Az első irat Dianesevich Miklós nagyprépost 1659-es (napi dátum nélküli) panaszlevele Lippay György esztergomi érsekhez.¹⁴⁶ A levél élén ismertetett tényállás szerint Ivanovics Pál a megelőző, 1655. évi diétán akkori pálos főperjelként a felsőtáblára törekedett, ahogy az 1659. évben Borkovich Márton főperjel is, a panaszt tevő nagyprépost és más egyháziak kárára. Dianesevich érvei a következők:

¹⁴⁴ PBRT IV. 211–215. A tévedést a 18. században a pálos főperjel és a szentmártoni főapát közötti felsőtáblai precedenciavitát ismertető irodalom is átvette. Vö. pl. Forgó: *Egyház - Rendiség - Politikai kultúra*, 107–112., Szijszántó: *A diéta*, 416–417., 419–420.

¹⁴⁵ Acta Paulinorum I. 305^v–311^v.

¹⁴⁶ Uo. I. 305^v–307^r. (Az ismertetett érveket magunk jelöltük sorszámokkal.)

1. Az 1608. évi koronázás utáni 1. cikkely (6. §) az *exempt* prépostokról (akik prelátusok, mivel infuláltak) nem adta meg, hol foglalnak helyet az országgyűlésen. Utánuk (7. §) említi a törvencikk a pálos főperjelt is, aki nem infulált. Mivel a cikkely az alsótáblán ülő, káptalanok élén álló prépostok, továbbá a címzetes apátok és prépostok után veszi számba a főperjelt, ez alsótáblai helyére utal.¹⁴⁷
2. Az alsótáblán ülő szentmártoni bencés főapát alá több beosztott apát is tartozik, akik szintén az alsótáblán bírnak saját szavazattal, ám a pálos főperjel alatt nincsenek beosztott apátok, mert ő maga és egész szerzete nevében bír egyetlen szavazattal. Továbbá a szentmártoni főapát, beosztott apátjai és a többi (címzetes) apát és prépost mind örökös, élethosszig kinevezett javadalmasok, de a pálos főperjel nem az, ezért rangban kevésbé előkelő, mint a főapát. Eddig minden világi (kommandátor) és szerzetesi apát és prépost megelégedett alsótáblai szavazatával, kivéve a főperjelt, aki bizonyíthatóan a legkisebb az összes közül, mégis a legnagyobb akart lenni. Tehát a főperjel azon törekvése, hogy a felsőtáblára, a főpapok és bárók közé kerüljön, azaz az (alsótáblai) prépostok és apátok közül az összeset megelőzze, jogtalan. Ráadásul a főperjel mellett a rendjéből több atya is arra törekedett, hogy az alsótáblán foglaljanak helyet, de minthogy a főperjelnek csak egyetlen szavazata van az alsótáblán, ezt nem lehet neki magának és említett rendtársainak is egyidejűleg megadni. Dianesevich abban bizonytalan, hogy a főperjel (alsótáblai) szavazata 1608 előtt is vajon megvolt-e, de még ezt is kétségbe vonja.
3. Pápai konstitúciókra hivatkozva érvel amellett, hogy a közügyekben a világi klérus megelőzi a szerzetesit. Emellett idézi a *Tripartitumot* (Pars II. tit. 40.),¹⁴⁸ hogy a főpapok, köztük az apátok és infulált prépostok tanúbizonysága, azaz esküje megegyezik tíz nemesével, azonban a pálos főperjel, mivel sem nem apát, sem nem infulált prépost, nem esik ebbe a kategóriába. Végső következtetése szerint a pálos főperjel felsőtáblai szavazata a többi egyházi sérelmére lenne, ezért kéri az érseket, hogy Borkovich főperjelt utasítsa rendre, hogy ne lépje túl határait, és hasonló „merészségetől” a zágrábi nagyprépost és más egyháziak kárára a jövőben tartózkodjék.

Dianesevich leveléből tehát egyértelmű, hogy egy 1655 óta húzódozó rangvita állt fenn az alsótáblán a zágrábi nagyprépost és a pálos főperjelek között. Wesselényi Ferenc nádor ugyancsak teljes szöveggel átirta, 1659. december 16-án Pozsonyban kelt oklevele, amelyet a pálosok számára tanúsítványul állított ki, a főperjelek felülkerekedését mutatja.¹⁴⁹ Ennek értelmében 1659. szeptember 29. körül Pozsonyban egy Wesselényi által vezetett, főpapokból, mágnásokból és bárókból álló alkalmi bíróság vizsgálta a precedenciávitát és

¹⁴⁷ Dianesevich említi a *Tripartitum* Pars II. tit. 49. részét is. Vö. *Werbőczy István hármaskönyve*. [Ford. Kolosváry Sándor – Óvári Kelemen.] Bp., 2006. 223. (Mi módon kell ítéletet hozni a főpapra a káptalannal együttesen és külön-külön.)

¹⁴⁸ *Werbőczy István hármaskönyve*, 217. (A főpap és báró urak, püspöksüveges apátok és prépostok hitelének módjáról.)

¹⁴⁹ *Acta Paulinorum* I. 307'.

hallgatott meg tanúkat.¹⁵⁰ A tényállás felvétele után „szavahihető tanúk bizonyossága alapján” megtudták, hogy a pálos főperjelek „régteől fogva” közvetlenül a prelátusok után foglaltak helyet. A zágrábi nagyprépost viszont először 1625-ben került a mágnások közé. Ezért a nádor bírótársaival együtt úgy határozott, hogy a továbbiakban a mindenkori pálos főperjel az országgyűléseken a prelátusok után közvetlenül üljön, megelőzve a zágrábi nagyprépostot. (Amint fentebb, a zágrábi székeskáptalan képviselője kapcsán leírtuk, 1637 után a zágrábi nagyprépostok alsótáblai megjelenését mutatják az adataink.)

A harmadik dokumentum egy tartalmi érvek alapján az 1687/1688. évi diétához köthető érvelő szöveg, amely Dianesevich nagyprépost 1659. évi beadványát tételesen igyekszik cáfolni és azt bizonygatja pálos részről, hogy a főperjel valódi prelátus, ezért a felsőtáblán van a helye („Ostenditur patrem generalem vere esse praelatum”).¹⁵¹ Az irat névtelen, pálos összeállítói a 15–17. századi rendi levéltári anyagból számos tételre hivatkoztak érveik bizonyítására, amelyek a következők voltak:

1. A *Tripartitum* (Pars II. tit. 49.) alapján a pálosok mindig is birtokosok voltak Magyarországon, így a főperjel földesúri jogokkal rendelkezett, és esküje is ugyanolyan súlyú volt, mint a főpapké. (Vö. Dianesevich 1. és 3. érvével.)
2. Másrészt, a pálos főperjel a horvát–szlavón diétán, a szaboron is előkelőbb helyen ült, mint a zágrábi nagyprépost, tudniillik a bán és a zágrábi püspök után, a főpapok között. Emellett a főperjel az egész rendje nevében is kiadhatott ügyvédvalló levelet, ahogy ez az 1613. évi pozsonyi országgyűlésen is megtörtént. Tehát ha Szlavóniában és Magyarországon a pálos főperjel egyaránt mágnásnak számít, az országgyűlésen miért tagadná meg ezt tőle? (Vö. Dianesevich 1. és 2. érvével.)
3. Harmadrészt, a pálosok a főperjel prelátus és „perpetuus beneficiatus” mivolta mellett érveltek.¹⁵² A főperjel szerintük prelátus, mivel lelki és ordináriusi joghatósága is van, és ezt a pápák is elismerték. Noha valóban nem infulált, mégis a mágnások között van helye. Egy kissé kacskaringós okfejtéssel azt állapították meg, hogy mivel a rend Magyarországról vette eredetét és a magyar királyok, főpapok és mágnások a főperjelt különféle előjogokkal ruházták fel, továbbá a rend mindig is birtokképes és birtokszerző volt az országban, nem kétséges a főperjel prelátus mivolta. Felidézük, hogy a pálosok nemcsak a megyegyűléseken bírtak szavazattal, hanem vármegyei ülnöki szerepük is lehetett, sőt, 1647-ben Petroviczi György (felsőelefánti) perjelt még Bars vármegye diétai követének is megválasztották, de mivel ugyanakkor a főperjel alsótáblai követe is volt, megyei követségéről (amelyben a kálvinista Török Zsigmond alispán lett volna a társa) lemondott.

¹⁵⁰ „Circa praerogativas eorum exorta erecta quaestione in eo, quisnam videlicet eorum praecedere et priorem locum in generali congregatione dictorum dominorum regnicolarum optimere et consequenter immediatae post dominos praelatos subsequi deberet.” Acta Paulinorum I. 307r.

¹⁵¹ Uo. I. 307v–311. (Az ismertetett érveket magunk jelöltük betűjelekkel.)

¹⁵² A szövegnek a további része több, nehezen követhető logikai ugrást tartalmaz és kevésbé koherens.

4. Az ország rendjei mindig is nagyra becsülték a pálosokat, ezért említették meg őket az 1608-as artikulusokban egyedüli szerzetesrendként. Kivételes helyzetüket jelezte az is, hogy minden ügyükben a királyi jogügyigazgató védte őket, királyi gyóntatói titulust is viseltek és a királyfiak nevelői is voltak. Ahogy a Wesselényi nádor által kiállított (fenti) oklevél is tanúsítja, már 1608 előtt is volt szavazatuk az országgyűléseken. Zaicz főperjelről pedig – megbízható tanúkra hivatkozva – állítják, hogy 1613-ban a felsőtáblán ült. Diétai helyét az 1608. évi cikkelyek csak azért nem említették, mert tudvalevő volt, hogy a főperjel helye a felsőtáblán volt. (Vö. Dianesevich 1. érvével.)
5. Végül megemlítik a szentmártoni főapátot is, akiről (a valóságnak megfelelően) azt állítják, hogy korábban nem volt mágnás, hanem csak 1662-ben jelent meg először a felsőtáblán, ahogy – elismerik – a pálos főperjel is. Az 1681-ben és 1687-ben összehívott diétákon tehát már kettejük felsőtáblai rangvitája volt napirenden, mivel a zágrábi nagyprépost az alsótáblán ült.

A pálosok 1680-as évekbeli diétai helyét az idézett érvelő szöveg valósághűen írta le a fennmaradt diétai listák ismeretében. 1681-ben a felsőtáblai prelátusok között a püspökök után ugyanis Benkovich Ágoston főperjelt, majd Gencsy Egyed szentmártoni főapátot találjuk.¹⁵³ 1687-ben azonban a pálos főperjel, Mihalski Rafael a diéta elején távol volt (mivel éppen a lengyelországi pálos rendházakat vizitálta), és csak a diéta későbbi szakaszán jelent meg személyesen.¹⁵⁴ Az országgyűlés elején tehát Simoncsics Gellért szentmártoni főapát ülhetett a püspökök után,¹⁵⁵ míg a főperjelt távollétében Barilovics Lajos (a pálos missziók főnöke) képviselte az alsótáblán. Mihalski később viszont személyesen is megjelent, ami alkalmat adhatott a felsőtáblai ülésrend kapcsán a rangvita feléledésére. A precedenciavita részleteit egyelőre nem ismerjük. Az viszont tudható, hogy a két szerzetesi előjáró együttműködésre is kényszerült, hogy megakadályozzák a szerzetesnek álló nemesek hagyatékainak a rendházak általi átvétele ellen tervezett törvényjavaslatot. Ebben az ügyben Széchényi György esztergomi érsek és Esterházy Pál nádor pártfogását kérték, akik mellett alighanem a felsőtáblán pálos szerzetesként ülő főpapok, Benkovich Ágoston váradi és Széchényi Pál veszprémi püspökök támogatására is számíthattak.

¹⁵³ Guszarova: A 17. századi magyar országgyűlések, 143., Bártfa 1681. 3°. Vö. Michael Caspar Lundorp: *Der Römischen Käyserlichen Majestät Und Deß Heiligen Römischen Reichs Geist- und Weltlicher Stände Chur-Fürsten Fürsten Grafen Herren und Städte Acta Publica Und Schriftliche Handlungen...* Teil 11. Oder Continuatio 7. Darinnen vornehmlich enthalten: ...die Acta deß in Anno 1681. gehaltenen Ungarischen Landtages zu Edenburg und darauff erfolgte Crönungs-Act Ihrer Majestät der regierenden Kayserin... Franckfurt am Main, 1697. 252.

¹⁵⁴ Nicolaus Bengler: *Annalium eremi-coenobiticorum ordinis fratrum eremitarum S. Pauli primi eremiteae volumen secundum, duos in libros partitum*. Posonii, 1743. 233.

¹⁵⁵ ÖStA HHStA Ungarische Akten. Comititalia. Fasc. 402. Konv. C. fol. 139^v.

Bencések

A bencés rendi élet 1639-től indult újra Magyarországon.¹⁵⁶ Az ezt megelőző, úgynevezett kommandatori rendszer – a vizsgált korszak elején Himelreich György személyében – mégis lehetőséget adott a szentmártoni főapát országgyűlési megjelenésére. A bencés rend, vagyis a főapát diétai helyét az 1608. évi cikkely azért sem említhette, mivel ekkor a rend ténylegesen nem volt jelen az országban. Molnár Szulpic rendtörténeti munkája nyomán mégiscsak az az álláspont köszönt vissza az újabb elemzésekben is, hogy a szokásjog a főapát püspöki (ordináriusi) joghatósága, másrészt királyi és ősi adományból bírt birtokai alapján a felsőtáblai prelátusok között biztosított helyet számára.¹⁵⁷ A 18. századi gyakorlatot elemző Szijártó M. István is kétségbevonhatatlannak írta le a főapát jogalapját és felsőtáblai helyét.¹⁵⁸

A források 1604-től 1634/1635-ig tanúskodnak Himelreich György kommandátor főapát diétai meghívásáról.¹⁵⁹ Az ismert meghívotti katalógusok közül Himelreich 1604-ben „ad abbates et praepositos” egyedülként szerepelt, 1622-ben és 1630-ban „ad abbates” első helyen állt. Így Molnár Szulpic feltételezését, amely szerint az újjáéledt bencés főapátság immáron valós főapátja, Pálffy Mátyás az 1646. évi diétai meghívása alkalmával pusztán tájékoztatlansága miatt ült az alsótáblára, kellő óvatossággal kell kezelnünk.¹⁶⁰ Az országgyűlési meghívottak lajstroma ugyanis az apátok között első helyen, tehát az alsótáblai egyháziak között említi a főapátot.¹⁶¹ A diéta idején elhunyt Pálffy főapát helyére a szentmártoni konvent a lehető leggyorsabban küldött új követeket Magger Placid szentmártoni perjel és Seiffrid Imre alperjel személyében. 1649-ben és 1655-ben Magger már főapátként térhetett vissza az országgyűlések alsótáblájára. Az 1662-ben feltételezett új, felsőtáblai helyéről az imént ismertetett pálos rendi beszámoló tájékoztat. Az 1681. és 1687. évi diétákon, amint láttuk, Gencsy Egyed és Simoncsics Gellért főapátok már a felsőtáblán, a püspökök és a pálos főperjelek után foglaltak helyet.

¹⁵⁶ Kádár Zsófia: A pannonhalmi bencés szerzetesség újraindulása és a győri jezsuiták (1636–1639). In: *Collectanea Sancti Martini. A Pannonhalmi Főapátság Gyűjteményeinek Értesítője*. V. Szerk. Dénesi Tamás. Pannonhalma, 2017. 123–152.

¹⁵⁷ Vö. PBRT IV. 209–210. „A pannonhalmi főapátok közjogi állásuknál fogva, mint a püspöki joghatóságtól ment és 'quasi episcopalis' jogokat gyakorló praelatusok, mindenkor tagjai voltak az országgyűlésnek. [...] A főapátok azonban főpásztori állásuknál fogva joggal tarthattak számat arra, hogy a felső táblán, a főrendek között nyerjenek helyet és szavazatot.”

¹⁵⁸ Szijártó: *A diéta*, 416–417. [5. sz. függelék.] A szentmártoni főapátok országgyűlési részvételéről középkori adatokat nem ismerek; nevük egyszer sem szerepel a késő középkori méltóságsorokban a főpápok és bárók között. Vö. *Magyarország világi archontológiája 1458–1526*. I. *Főpápok és bárók*. Szerk. C. Tóth Norbert et al. Bp., 2016. (Magyar Történelmi Emlékek. Adattárak) 167–314. Sőt, a főapát (vagy bármely más egyházi személy) nem szerepel az ismert Jagelló-kori országgyűlési (megyei) követlistákon sem. Lásd *Magyarország világi archontológiája 1458–1526*. II. *Megyéék*. Szerk. C. Tóth Norbert et al. Bp., 2017. (Magyar Történelmi Emlékek. Adattárak) 510–521.

¹⁵⁹ PBRT IV. 209.

¹⁶⁰ Uo. 209., 211.

¹⁶¹ Guszarova: A 17. századi magyar országgyűlések, 117. („Abbatum[:] Archiabbas Sancti Martini”)

Jezsuiták

A jezsuiták diétai megjelenésének, „közjogi helyzetének” kérdése a Társaság gyors hazai térnyerése, intézményi terjeszkedése ellenére az egész század folyamán nem jutott nyugvópontra.¹⁶² Az 1608. évi törvénycikkek közül a jezsuiták kapcsán a koronázás előtti 8. cikelyt kell felidézni, amely rögzítette, hogy „ezeknek Magyarországon semmi állandó fekvő jószáguk és birtokjoguk ne lehessen”.¹⁶³ Az artikulus a Jézus Társasága egészének és egyes tagjainak a Magyar Királyság területén történő birtokszerzését megtiltotta, így őket az ország rendjeinek sorából kizárta.¹⁶⁴ A gyakorlat azonban azt mutatta, hogy a főpapi és főúri támogatás, illetve a mindenkori (egyház)politikai viszonyok a jezsuiták valós birtoklását és birtokkormányzását tették lehetővé, főként a század második harmadától.

A középkori eredetű apáti és préposti javak közül ugyanis többet jezsuita intézmények alapítására és dotálására használtak fel az uralkodók és a főpapok, ami jezsuita rendtagok valós diétai jelenlétéhez teremtett jogalapot. Ez elsőként az 1608. év végi, az említett törvénycikket is szentesítő és II. Mátyást magyar királlyá koronázó pozsonyi országgyűlésen fordult elő, amelyen Dobokay Sándor és Pázmány Péter jezsuitaként vettek részt. A meghívót a turóci (znióváraljai) egykori premontrei prépostság kaphatta, amelynek javait a vágsellyei jezsuita kollégium élvezte. Az 1608-as jezsuitaellenes törvénycikk után legkorábban 1655-ből tudunk jezsuiták tényleges diétai megjelenéséről. Ezt megelőzően, 1646/1647-ben a turóci prépostságot mint a nagyszombati kollégium, illetve a pornói apátságot mint a soproni rezidencia birtokát még két világi pap, a Lippay György érsek által megbízott esztergomi kanonokok, Rohonczy István és Hoffmann Pál képviselték.¹⁶⁵ Ezzel szemben 1655-ben már Palkovich Márton nagyszombati rektor mint turóci prépost, Keresztes István kassai *superior* mint mislyei prépost, Lippay Ferenc trencsényi rektor mint szalkai apát, Nedeczki Ferenc soproni rektor mint pornói apát, továbbá Milley István, a nagyszombati érseki szeminárium, a Collegium Generale jezsuita régense mint az intézmény dotálására használt óbudai prépostság képviselője ténylegesen is megjelentek az országgyűlés alsótábláján, a címzetes apátok és prépostok között.¹⁶⁶

Ugyanezen az országgyűlésen kísérlet történt a Társaság képviselői, illetve Lippay érsek részéről a jezsuiták birtokképtelenségének legalább indirekt formában való törvényi eltörlésére. A törekvésnek azonban egyáltalán nem kedvezett a politikai helyzet, I. Lipót koronázása előtt ugyanis nem mertek semmit sem felvetni a protestánsok sérelmeitől hangos alsótáblának. A jezsuitáknak 1655-ben ezért egy uralkodói dekrétummal kellett beérniük, amely a vármegyei igazságszolgáltatásban való egyenjogúságukat volt hivatott biztosítani. A jezsuita birtokképtelenség eltörlése 1659-ben majdnem sikerült, az egyetértés azonban a katolikus főrendek között megbomlott, akik tartottak attól, hogy magyar

¹⁶² A kérdésről és az alább leírtakról bővebben lásd Kádár: Soprontól Pozsonyig.

¹⁶³ CIH 1608–1657, 14–15.

¹⁶⁴ Vö. Tusor Péter: *Pázmány, a jezsuita érsek. Kinevezésének története, 1615–1616 (Mikropolitikai tanulmány)*. Bp.–Róma, 2016. (Collectanea Vaticana Hungariae classis I/13) 50–51.

¹⁶⁵ A diétai meghívottak sorában a címzetes apátok és prépostok között 4., illetve 11. helyen szerepelnek. Guszarova: *A 17. századi magyar országgyűlések*, 117.

¹⁶⁶ Uo. 124., 131.

nemes ifjaknak a Társaságba való tömeges belépésével nemesi birtokok mennek át egyházi joghatóság alá. Fontos tudnunk, hogy a magyar diétákkal csaknem egyidejűleg, 1655-ben és 1658-ban zajló osztrák provinciagyűléseken ugyanakkor ismételten megjelent az igény egy magyar rendtartomány vagy legalább *viceprovincia* felállítására.¹⁶⁷ Az osztrák tartományfőnökök azonban nem ítélték alkalmasnak az időt – és ez bizonyára összefüggésben volt a Társaság törvénybe foglalt, bár egyre kevésbé érvényesülő hazai birtokképtelenségével, illetve az országgyűlési jelenlét hiányával. A magyar rendek szívesebben látták volna a magyar országgyűléseken az önálló magyar rendtartomány, mint a Bécs-központú osztrák jezsuita provincia delegáltjait.

A címzetes apátságok és prépostságok birtoklása mint a diétai megjelenés jogalapja 1681-ben nem kevesebb, mint hét jezsuita házfőnök diétai meghívásához vezetett: Hrabovský Miklós kassai rektor mint mislyei prépost, Skerlez Mihály trencsényi rektor mint szalkai apát, Banky János nagyszombati rektor mint turóci és óbudai prépost, Kecskeméti János soproni rektor mint pornói apát, Elwanger Ferdinánd győri rektor mint lébényi apát, Despotovich János zágrábi rektor mint glogoncai [glogonicei] apát, végül Tarnóczy István lőcsei *superior* mint menedékkői [létánkői, letanovcei] perjel kapott meghívót. A jezsuiták azonban testületileg távol maradtak, alighanem azért, mert a Társaság érdekeinek érvényesítése ezúttal is akadályos lett volna a protestáns és katolikus rendek között remélt kompromisszumnak. A Társaságot ezután az 1687. évi diéta végére „bevettnek és állandósítottak” minősítette, de országgyűlési részvételt nem juttatott neki, majd hosszas huzavona után 1715-ben született törvénycikk arról, hogy a jezsuiták magyar provincia híján, a címzetes apátságok és prépostságok birtoklására való tekintettel testületileg küldhettek két magyarországi születésű rendtagot az alsótáblára.¹⁶⁸ A 17. század közepi jezsuita országgyűlési jelenlét e szempontból is figyelemre méltó: a Társaság korabeli erősödő helyzetét mutatja; az intézményi bővülést a „konfesszionális rendiség” korszakában mégsem követte a „közjogi” helyzet megoldódása és a diétai megjelenés rendezése.

Az alsótáblai egyháziak: az egyházi középréteg reprezentatív csoportja

Az egyházi országgyűlési szerepléseire vonatkozó, életrajzi adatokkal kiegészített gyűjtésünk, amint már említettük, jelen formájában csupán kiindulópontul szolgálhat a vizsgált társadalmi csoport kollektív biográfiai, prozopográfiai jellegű elemzéséhez. Az is hagyomány némi kétséget, hogy vajon az időben egyenetlenül eloszló 17. századi diétákon kimutatható klerikusok összessége tekinthető-e a korabeli magyarországi egyházi társadalom olyan reprezentatív csoportjának, amely önálló vizsgálat tárgya lehetne, akár a tanulmányi adatok, az életpályák vagy egyéb szempontok alapján. Mivel azonban sem a 17. szá-

¹⁶⁷ A kérdésről alapvető Lukács László: *A független magyar jezsuita rendtartomány kérdése és az osztrák abszolutizmus (1649–1773)*. Szeged, 1989. (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 25.)

¹⁶⁸ A jezsuiták 18. századi országgyűlési helyéről (az előzmények érintésével) lásd Forgó: *Egyház – Rendiség – Politikai kultúra*, 99–107.

zadi magyar katolikus püspöki karról, sem pedig az egyházi középrétegnek nevezhető csoportról nem áll rendelkezésre ilyen szempontú korszerű elemzés, a további kutatások elősegítésére néhány megállapítást mégiscsak szükségesnek érzünk megtenni az alsótáblán képviselt nem szerzetes egyháziak, tehát a káptalani követek és a címzetes apátok-prépostok életútvezérlatai alapján.¹⁶⁹

Ahhoz képest, hogy a katolikus egyházi intézményrendszer a 16. század végére romokban hevert, a három részre szakadt ország jelentős része (Horvát–Szlavónországot kivéve) valamely protestáns felekezethez csatlakozott, és hogy a katolikus reform a Magyar Királyság területén csak vontatottan haladt előre, egy viszonylag nagy létszámú és a regionális eltérések mellett is egyetlen, önálló társadalmi csoportot írhatunk le magyar(országi) egyházi középréteggént.¹⁷⁰ Ez a rendi társadalom köznemesi rétegének mintájára elkülönített és vizsgált csoport ugyancsak rendelkezett egy sajátos, a köznemességéhez szorosan kapcsolódó identitással, amit diétai képviselője mellett ugyancsak egyik fontos ismérvének is tekinthetünk. Mindezzel együtt az egyházi középréteg tagjainak életmódja, jövedelmi viszonyai, karrierlehetőségei, műveltsége és mindennapi tevékenysége alapján belsőleg tagolt volt. Élén azokat a címzetes és hódoltsági püspököket találjuk, akik megélhetését valamely kanonoki stallum, egy vagy akár több apáti-préposti javadalom egészítette ki és emelte ki kanonoktársaik közül. Középen a gyakran apáti és préposti címet is viselő (oszlopos) kanonokok, nagy- és kisprépostok álltak. Alul pedig az egyszerű főespereseket és mesterkanonokokat találjuk, akiknek a csoportja valójában a tehetősebb városok plébánosai volt átfedésben, így az egyházi középréteget alulról nyitottnak írhatjuk le.

A káptalani testületek között – amint már utaltunk rá – egyfajta rangsor érvényesült, amit a testület tekintélye, a földrajzi hely és a jövedelmi viszonyok is meghatároztak.¹⁷¹ E rangsor tetején kétségtelenül az esztergomi székeskáptalan állt, alatta a győri és a nyitrai székeskáptalannal, illetve a pozsonyi társaskáptalannal és az egri székeskáptalannal, és még kevésbé előkelő helyen a veszprémi káptalannal. Zárványszerű volt ugyan, de a jövedelmek szempontjából a középmezőnyhöz sorolható a szepesi társaskáptalan és a zágrábi székeskáptalan is. A legszerényebb testület a vasvári társaskáptalan volt, amelynek azonban a hiteleshelyi tevékenysége folyamatos és számottevő maradt. Néhány város plébánosi tisztsége akár még vonzóbb is lehetett, mint egy-egy kevésbé előkelő kanonoki stallum. A legnagyobb becsülete alighanem a soproni plébániának volt, amelyre többen egykori kanonokként is eredménnyel pályáztak (Lónyi Mihály, Nagymihályi Ferenc, id. Sennyey István, Vitnyédy Ferenc).

¹⁶⁹ Mivel az alábbi összefoglaló alapja a tanulmány folytatásaként közlendő Adattár, e fejezetben nem használunk tételes hivatkozásokat, csak néhány alapvető irodalmat idézünk. Minden érintett témához az adattár bibliográfiája bőszes további tájékoztatói lehetőséget kínál.

¹⁷⁰ A kora újkori magyar és európai egyházi középréteg fogalmáról, vizsgálati lehetőségeiről lásd pl. Molnár: *Katolikus egyházi középréteg, 67–72.*, Peter Hersche: *Muße und Verschwendung. Europäische Kultur und Gesellschaft im Barockzeitalter. I–II.* Freiburg–Basel–Wien, 2006. I. 173., 176–177., 259., 265–266. Magyar viszonylatban a középkori előzményekre vonatkozóan lásd (habár tézisei részben már meghaladtak): Mályusz Elemér: *Egyházi társadalom a középkori Magyarországon.* Bp., 2007. [2. kiad.]

¹⁷¹ Vö. Molnár: *Katolikus egyházi középréteg, 78–81.*

Az elvégzett tanulmányokat tekintve általános volt a hazai, esetleg a Habsburg örökös tartományokban fekvő jezsuita gimnáziumok látogatása, a teljes gimnázium elvégzése. Az egyházmegyei szemináriumok szerepét további kutatások tisztázhatják, de némelyeknél akár a helybéli iskolázódás is elegendő lehetett a papi pálya megkezdéséhez. A vizsgált csoport nagyobb része azonban vagy a nagyszombati egyetemen, vagy Bécsben (főként a Pazmaneum tagjaként),¹⁷² Rómában (a Collegium Germanicum–Hungaricum növendékeként), esetleg Grazban vagy Olmützbén, a zágrábi egyházmegyések pedig Bolognában (a Collegium Illyricum–Hungaricum diákjaként) látogattak egyetemet, végeztek el legalább két év teológiát. És bár a fokozatszerzés továbbra is kevesek kiváltsága maradt, egyre többen részesültek akár hosszabb, három–négy éves teológiai, illetve felsőfokú (kánon)jogi képzésben is. A tanulmányok és a papi rendek felvétele után szinte kivétel nélkül végeztek hosszabb–rövidebb ideig lelkipásztori szolgálatot: káplánként, plébánosként tevékenykedtek.

A legtehetségesebbeket, akiket a családi kapcsolatrendszerük korábban nem emelt ki, nem ritkán egy–egy püspök környezetében látjuk, ami a kanonoki rétegbe való bekerülés előszobája volt. Sokan akár nagyon fiatalon megkezdhatték a kanonoki szolgálatukat. A részben hódolt egyházmegyéek kevésbé vonzó káptalanjaiba (ideértve a zágrábi püspökséget is) gyakran olyanok jutottak kanonoki stallumhoz, akik eleve helyi vagy környékbeli származásúak voltak. Ez különösen Eger, Veszprém, Vasvár, illetve Zágráb esetében szembetűnő.

Az egész kanonoki rétegen belül időről időre kivált egy olyan kisebb, jórészt főnemesi származású csoport, amelynek tagjai gyorsan lépkedtek előre a káptalanon belül, hogy utána előkelőbb, nagyobb jövedelmű testületbe akár néhány év elteltével vagy egy évtizeden belül eljussanak. Ennek a csoportnak a tagjai már kezdetől, kanonokságuk elejétől fogva jó eséllyel rendelkeztek valamilyen préposti vagy apáti címmel is. Az előkelőbb káptalani stallumok mellett pedig jellemzően címzetes, majd hódoltsági püspökséget is hamarosan elnyertek. Alapvetően az ő soraikból rekrutálódott a valódi püspökök jóval szűkebb köre is. A régebbi vagy újabb keletű főnemesi családok sarjait szinte kivétel nélkül ebben a csoportban találjuk meg. A főnemesek mellett a tehetségük alapján kiemelkedő klerikusok esetében is fontos lenne a patrónus–kliensi viszony feltárása, ez ugyanis az egész korabeli egyházi struktúra, így az egyházi középréteg belső mozgásainak is az egyik legfontosabb mozgatórugója volt.

Egy másik, jól elkülönülő csoport tagjainak a káptalanon belüli, illetve a káptalanok közötti előmenetele azonban lassú volt. Ez a csoport az egyházi középréteg széles mezőnyének mintegy az alsó felét–egyharmadát képviselte. Sokuk a káptalani stalluma mellett nagyobb plébániákat is ellátott, és (szerényebb jövedelmű) apáti vagy préposti címmel, akár jelentősebb oltárjavadmakkal is rendelkezett. Ebben a csoportban főnemesek már nem találhatók, a köznemesi származás tűnik inkább jellemzőnek. Néhányan, akik mezővárosi polgárfiúként vagy esetleg jobbágyként emelkedtek idáig, már kanonokként szereztek maguk és családtagjaik számára nemességet.

¹⁷² Fazekas István: A Pázmáneum története alapításától a jozefinizmus koráig. In: *A bécsi Pázmáneum*. Szerk. Zombori István. Bp., 2002. (METEM Könyvek 37) 76–79.

A köznemesi szemlélet, kötődés, sőt identitás egyébiránt a 17. század folyamán nagyon erősen rányomta a bélyegét az egyházi középréteg egészére. Ez nemcsak az országgyűlési meghívásukban, országrendi mivoltukban mutatkozott meg, hanem az általuk végzett mindennapi tevékenységekben is. A kanonokok közül ugyan sokan „kényszerültek” hagyományos lelkipásztori működésre, plébániák adminisztrálására is, de alapvetően nem ez határozta meg kanonoki identitásukat. Ehelyett nagyon nagy szerepe volt a káptalani (vagy akár a saját) birtokok igazgatásának, a hiteleshelyi munkának, a vármegyei közéletben való részvételnek, illetve a káptalan földesúri feladataiban való tevékeny részesedésnek. A kanonokok úriszékét tartottak, urbáriumokat szerkesztettek, intézkedtek mezővárosi polgárai és jobbágyaik ügyeiben, jóváhagyták a végrendeleteiket. Gazdálkodtak és gondoskodtak a bortermelésről, kereskedtek a káptalan terményeivel.

A kanonokok műveltségének, könyvkultúrájának, művészet- és kultúrapártoló tevékenységének, illetve saját irodalmi működésének (költészetének) is nagyon sok nyoma maradt ránk. A valódi püspökök mellett e rétegnek jelentős szerepe volt a 17. századi barokk irodalom alakításában (gondolhatunk akár hitvitákra, imaszövegekre vagy a prédikációirodalomra). Akár jelentős épületek, oltárok, egyéb képzőművészeti alkotások vagy színelőadások mecénásaiként, könyvtárak tulajdonosaiként is ismertté válhattak. A maguk módján a papi utánpótlás támogatásából is kivették részüket: egy vagy akár több kispap taníttatására tett alapítványai érdemben járultak hozzá a magyarországi katolikus papképzés intézményi háttérének bővítéséhez. Alkalmoszerű és végrendeleti adományokkal gyakran és jelentős összegekkel támogathatták az új vagy újjáéledő szerzetesrendek tevékenységét, legyen szó akár a számos városban jelen lévő ferencesekről, a hatalmas intézményi fejlődést maguk mögött tudó jezsuitákról, a szerényebb rendházállománnyal bíró pálosokról, az 1639-től újjászerveződő bencésokről, vagy akár a század végén, a visszafoglaló háborúk nyomán érkező és tovább terjeszkedő rendek új rendházalapításairól.

A kanonokok és a címzetes apátok-prépostok mint egyházi középréteg számára az országgyűlések elsősorban nem azért váltak fontossá, mert az ország sorsát jelentősen befolyásolni kívánták – inkább annak részeivé, tevékeny (és nem csak passzív) tagjaivá akartak válni, amint erre a diétai munkájukról fennmaradt szórványos adatok is utalnak. Habár eddig nem volt hangsúlyos a történeti diskurzusban, az alsótáblai egyháziak „nélküli” diétát el sem lehetett volna képzelni: nélkülük nem lett volna teljes a 17. században a Királyi Tábla, a kompilátorok vagy az országgyűlési bizottságok testülete, és aligha folytatható volna le zökkenőmentesen bármely király- vagy királynékoronázás.

CONTENTS

STUDIES

- István Tringli** *Hungarian Customary Law and Protestant Natural Law in Hungarian* 173
Zsófia Kádár *Churchmen on the Lower Table of the Hungarian Diet, 1608–1688* 203

REFLECTIONS OF THE PEASANT WORLD

- Gergely Krisztián Horváth** *The Execution of the Hungarian Abolition of Peasant Serfdom and its Historiographical Perceptions* 251
László Tompa *From Smallholders to Giant Estates. Contract Tenant Peasantry in the Counties of Veszprém, Sopron, Borsod and Bihar* 269
Gábor Csikós *”... more fools have to be produced for the state”. The Physiological Limits of Stalinist Social Engineering, 1952* 295
Éva Petrás *The Social Question in Changing Perspectives. The Agrarian Social Political Concept of Jenő Czettler* 315
Máté Gárdonyi *”The Countryside is our Playground”. Ecclesiastico-political Struggles, Catholic Social Organisation and the Problems of Provincial Hungary in the late Nineteenth Century* 327
-

E számunk szerzői

Csikós Gábor, tudományos munkatárs, BTK – NEB Vidéktörténeti Témacsoport ● Gárdonyi Máté, egyetemi oktató, tanszékvezető, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Hittudományi Kar, Közép- és Újkori Egyháztörténeti Tanszék ● Horváth Gergely Krisztián, tudományos főmunkatárs, BTK TTI, Vidéktörténeti osztály, kutatócsoport-vezető ● Kádár Zsófia, PhD, tudományos munkatárs, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Középkori és Kora Újkori Magyar Történeti Tanszék, Universität Wien, Institut für Österreichische Geschichtsforschung ● Petrás Éva, tudományos főmunkatárs, Nemzeti Emlékezet Bizottsága Hivatala ● Tompa László, segédlevéltáros, Budapest Főváros Levéltára ● Tringli István, tudományos tanácsadó, BTK TTI, Középkori osztály, egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Történettudományi Intézet

(BTK TTI = Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet)

Az egyes számok megvásárolhatóak, illetve megrendelhetőek:

Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet

1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4., B épület 4.44-es iroda

Telefon: +36-1-224-6700/4624, 4626-os mellék

E-mail: bardi.erezsebet@abtk.hu, terjesztes@abtk.hu

Penna Bölcsész Könyvesbolt

(hétköznapokon, 13 és 17 óra között)

1053 Budapest, Magyar u. 40.

Telefon: +36-30-203-1769

E-mail: info@pennakonyvesbolt.hu

A folyóirat teljes évfolyama előfizethető bármely hírlapkézbesítő
postahivatalnál.

Ára: 1200 Ft

Előfizetőknek: 1000 Ft

